

LUBJANSKI
ZVON

TIZ
XLIV
MAJ
1924

Vsebina zvezka za mesec maj:

1. Oton Zupančič: Bonaventura. Prvi prizor prvega dejanja Veronike Deseniške	257
2. Juš Kozak: Sempeter. (Dalje prih.)	265
3. Miran Jarc: Iz nežnega pobočja rasto	280
4. Ferdo Kozak: Sem ženjen	280
5. Dr. Ivan Prijatelj: Vloga «omladine» v prvem obdobju «mladeslovenskega gibanja. (Dalje prih.)	281
6. Tone Seliskar: Umazana povest. (Konec.)	288
7. I. A. Kitylov-B. Vdovič: Velmož in modrijan	297
8. Honoré de Balzac-A. Debeljak: Lepa Imperija. (Konec prih.)	298
9. Cveto Golar: Vstala ptica	303
10. Avg. Pirjevec: Maks Pleteršnik. (Konec prih.)	304
11. Književna poročila	312
Fran Albrecht: Anton Novačan: Samosilnik. — Miran Jarc: Pavel Golia: Peterčkove poslednje sanje. — Fr. Milčinski: Mogočni prstan. — J. A. G.: Gerhart Hauptmann-Anton Funtek: Potopljeni zvon. — Miran Jarc: Fr. Milčinski: Gospod Fridolin Žolna in njegova družina. — Fridolin Žolna: Dvanajst kratkočasnih zgodbic. — Miran Jarc: Gjure Arnold: Izabrane pjesme.	
12. Kronika	317
Ferdo Kozak: K petdesetletnici češkega slikarja Maksa Švabinskega. — Dr. L.: O velikomoravski državi. — N. K.: Latinski časopis. — «La nuova letteratura slovena.»	

„LJUBLJANSKI ZVON“

izhaja v posameznih zvezkih ter stane na leto 120 Din, za pol leta

60 Din, za četrto leta 30 Din, za inozemstvo 140 Din.

Posamezni zvezki se dobivajo po 15 Din.

Odgovorni urednik: Fran Albrecht.

Uredništvo ne vrača rokopisov, ki jih ni naročilo.

Upravništvo se nahaja v Prešernovi ulici št. 54.

Last in založba «Tiskovne zadruge», z. z. o. z. v Ljubljani.

Tiska Delniška tiskarna, d. d. v Ljubljani.

LJUBLJANSKI ZVON

Mesečnik za književnost in prosveto

XLIV. letnik

1924

5. številka

Oton Župančič / *Bonaventura*

Prvi prizor prvega dejanja *Veronike Deseniške*

OSEBE V TEM PRIZORU:

FRIDERIK II. CELJAN. — JELISAVA, njegova žena. — BONAVENTURA. —
Vitez JOŠT. — Vitez IVAN. — Oskrbnik NERAD. — BRIGITA in GETA,
Jelisavini dvornici.

V KRŠKEM GRADU.

(NERAD, JOŠT in IVAN sta pravkar vstopila.)

JOŠT: Ni grofa Friderika?

NERAD: Grof Bedrik so in niso.

JOŠT: Kakšna beseda to?

NERAD: Doma so, pa so se zaprli.

Če pa jih ni doma, so na pristavi.

JOŠT: O, sveti Bricko! In lepo deklè?

No, slišiš, Ivan, slišiš: na pristavi.

Se to ne pravi: zbogom Desenice?

Ali pa — kaj? — obenem tu in tam?

Pa ti prenaša to ljubezen svojo
pred nami kakor čudežno monštranco:

«Svet, na kolena! Kdor nje ne časti,
je nejevernik in očitni grešnik!»

Je lepa?

NERAD: Kdo?

JOŠT: Deklè.

NERAD: Kakšno deklè?

JOŠT: Kakšno deklè! No, tisto, na pristavi.

O grofu Bedriku smo govorili
in o pristavi, ne, in o dekletu.

Saj to bi ne bilo zdaj prvokrat,
da je grof Bedrik tja deklè pripèljal.

NERAD: Res da bi ne bilo to prvokrat.

Bog mu preglej mladost in vrelo kri,
ki ga je zvrhal z vso strastjo človeško
in mu je težje dal kot drugim nam...

JOŠT: Kaj modrijaniš?

IVAN: Pusti, pusti ga.

To ti je filozof po svoji glavi.

Kaj? Bog je njemu težje dal kot nam?

NERAD: Taki zbero na svojo glavo zlo
in greh za nas, da se prenaširoko
nam ne razpase, in je svet bolj čist.

JOŠT: Čudna modrost! Po čem naj to diši?

No, kaj pa je z dekletom?

NERAD: Z dekletom pa je to, da ga še ni;
ampak to pot bo sam Bog ostrmel.

JOŠT: Iz česa sklepaš to?

NERAD: Prav nič ne sklepam, samo gledam, vidim.

JOŠT: No — in?

NERAD: Vse pospraviti, vse počediti, vse nanovo. Pa stezice
razpelji, pa pesek razgrabi, pa gredice pred vrati — da
bodo kakor mašni plašč! Ne veš več, kje se te glava drži.

JOŠT: Kakšne gredice, vraga, kakšen pesek?

NERAD: I, na pristavi. — In notri — kaj takega še nikoli ne.
Vse prebeljeno, vse pregrnjeno, vse zavešeno; nad posteljo
novo nebo iz drage turške preje; blazine — sam mah, odeje
— sam puh, kakor bi bil angeljce oskubel. Bonaventura
znaša grofu Bedriku že tak žamet in žido, da ti oči jemlje,
tako se izpreminja.

JOŠT: Bonaventura!

Tako mi vere Abrahamove!

IVAN: Grof Herman je pokazal Judom vrata,
in vračajo se mu skoz mačji smuk.

JOŠT: Pa nič ne veš, odkod je to deklè?

NERAD: Samo to vem, gospod: kadar se odpravljajo grof Bedrik
na hrvaško stran, jim ni konj nikoli dovolj hitro osedlan.
Če bi strelo zajahali, bi rekli, da sedé na polžu.

JOŠT: O, Bedrik! Torej vendar Desenice!

In hodi dosti na hrvaško stran?

NERAD: To pa, kakor nanese. Izpustili niso nobenega tedna še,
in če kedaj ne utegnejo dvakrat v osmih dneh, je že narobe.

JOŠT: Kaj pa grofica Jelisava?

NERAD: O, grofica Jelisava so kakor nekje drugje.

IVAN: Nekje drugje? Kako drugje?

JOŠT: Kaj misliš s tem?

NERAD: Grofica Jelisava so že onkraj.

IVAN: Onkraj?

JOŠT: Kje to? Kaj govoriš?

NERAD: Njim je ta svet samo še kakor senca:
kot da so izklesani iz marmorja
v cerkvi pokleknili na lastni grob.

JOŠT: Dovolj sva izvedela — kaj praviš, Ivan?
Grof Herman bogme sina bo vesel.

IVAN: Grof Herman? Kdo mu nesel bo na nos?

JOŠT: Ga ne poznaš? On ti je božje oko:
uprto kot nikamor vidi vse.
In stavim, da že ve. Pa kaj to nam!
Ta filozof! Kako? Svet je bolj čist ...
Čuj, Ivan, to zapiši, to zapiši!
Tak náuk ni da bi ga pustil vnémar.
Svet je bolj čist, čimbolj grešimo! — Strela,
koristen náuk.

NERAD: Ne nam, gospod Jošt!
Mi smo krojêni na poprečno mero,
urezani na pedenj in komolec,
ukrivljeni natanko pod postavo ...
mi nismo izbranci božji ...

JOŠT: Bedrik pa?
Razumeš, Ivan, ti to salomonstvo?

IVAN: Ta ti obrača svet kakor seno,
da pride vse na milost sončnih žarkov:
tako nekako ga razumem jaz.

JOŠT: A, beži ... Daj nam vina, filozof!

NERAD: Pa ne bi spodaj?

JOŠT: Zgoraj ali spodaj!
Pêlji nas v klet obokano, prijatelj,
da bomo bližji dedom pod zemljó.

(JOŠT in IVAN odideta, FRIDERIK pride.)

FRIDERIK: Kdo je bil tu?

NERAD: Gospod Jošt in gospod Ivan.

FRIDERIK: Sta mi kaj sporočila?

NERAD: Nič, gospod.

FRIDERIK: No, prav. — Bonaventura.

(BONAVENTURA pride.)

BONAVENTURA: Gospod grof?

FRIDERIK: Nerad, postrezi jima, in pozneje,
ko vrnem se s pristave, pridem k njima.

NERAD: S pristave, da, gospod. (Odide.)

FRIDERIK: Bonaventura, zdaj je kup končan.

Torej vse to mi spravi na pristavo;
podvizaj, kmalu vrne se grofica;
da te ne vidi.

BONAVENTURA: Dobro, na pristavo.

A, gospod grof, to je bilà le senca,
le medla senca prave gloriije;
ta pa je tukaj notri spravljena.
To že ni več blago, to je meglica, puh,
večerna zarja, zrezana na kose,
zravnana in povezana v zavitke.

FRIDERIK: Kaj nisi čul, da pojdi?

Vratar ti naj pokaže bližnjico.

BONAVENTURA: Takoj, gospod, takoj, takoj, svetlost.

To mi prepustil sirski je trgovec:
najdražji sarantasem in plialt...
Je kdo kedaj že tehtal mesečino?
Skoz to vam sije ženska kakor vila...

FRIDERIK: Ti bi človeku dušo izbarantàl.

Něsi te Bog — in tudi to je zame.
Kaj pa je tam?

BONAVENTURA: Svetlost?

FRIDERIK: Te steklenice.

BONAVENTURA: Ne, to pa ni za vas.

FRIDERIK: A vendar — kaj je?

BONAVENTURA: Trgovci mi ves svet premerimo,
presodimo potrebe tu in tam:
to gre v Benetkah, v vaših krajih ne.

FRIDERIK: Vonjave?

BONAVENTURA: Da, vonjave...

FRIDERIK: Ne, to je —

BONAVENTURA: Vonjave, bi dejal, precěj omamne.

FRIDERIK: Zapleta se ti jezik — kaj je?

BONAVENTURA: Leki...

Če hoče kdo, recimo, spati...

FRIDERIK: Večno?

BONAVENTURA: Jaz sem trgovec: kaj trgovec ve
o večnosti? — Vatel je naša mera —
vatel za robo in za svet še milja —
s tem pa je konec naše večnosti.

FRIDERIK: Spati? Zaspati? In povej: za večno?

- BONAVENTURA: Da, po vsej priliki je to za večno: —
po leku tem ni treba več umreti...
- FRIDERIK: Čudno... Pospravi... Praviš, da v Benetkah?
- BONAVENTURA: Tam je tako: tri kaplje na blazino,
kjer oni spi... in čudovite sanje
ga preneso kot angeljske peroti
na boljši svet... Smrt s sokom tem je slast.
- FRIDERIK: Zavij nazaj!
- BONAVENTURA: Svetlost?
- FRIDERIK: Zavij, ti pravim,
slašico svojo... Ali je mogoče?
- BONAVENTURA: Grof — oprostite: ta vaš meč...
ročaj ves z biseri posut... ostrina
vložena s srebrom — damaščansko delo —
in vidim: kaj umetno izvedeno...
Ga nosite samo za diko?
- FRIDERIK: Kaj?
- BONAVENTURA: Ni ta nikomur še pogledal v srce?
Pa spi tako nedolžno v nožnicah
kakor novorojenček nežen v zibki...
- FRIDERIK: Kaj besedičiš?
- BONAVENTURA: Svet je poln smrtil —
in z nekaterimi se kitimo...
tako postavim...
- FRIDERIK: To je meč, ne strup!
- BONAVENTURA: Temu je strup, kar drugemu je lek...
- FRIDERIK: Proč! Ne priznam! Kaj kljuješ mi srce?
Prisežem — niti z mislijo oddaleč...
- BONAVENTURA: Da, kaj nam mar! Ljudje in običaji
se menjajo iz kraja v kraj — in mi,
mi gledamo, da vsem ustrezemo.
- FRIDERIK: Ne, to ni res!
- BONAVENTURA: Kako, gospod?
Kup je končan, meni bo čas oditi.
- FRIDERIK: Počakaj... Na pristavo prideš s tem,
veš, na pristavo...
- BONAVENTURA: Dobro vem, gospod.
Saj ni to prvokrat.
- FRIDERIK: Kaj — prvokrat?
Jaz grem naprej, ti pridi za menoj.
A ne odlašaj.

BONAVENTURA: Kot ukažete.

(FRIDERIK *odide.*)

So te vznemirile te kapljice?

Hm — nisi prvi, ki te burijo.

Ni čuda: Bog, edini Bog drži

v rokâh življenje in smrt in ga ni groza...

in jaz — le da je moja misel čista...

(BRIGITA *in* GETA *prideta.*)

GETA: Bonaventura, o, Bonaventura!

BRIGITA: Kaj novega?

BONAVENTURA: To tu: za maskerado:
jutranja rosa in večerna rosa.

(*Da vsaki kos blaga.*)

Da, od grofice... A prihodnjič vama
prinesem nekaj, za kar bi po kolenih
obe šli radi tja v Jeruzalem...

BRIGITA: Oho!

GETA: Kaj takega?

BONAVENTURA: Ugibajta.

BRIGITA: Uhanov.

GETA: Prstanov.

BRIGITA: Verižic.

GETA: Čipk.

BONAVENTURA: O, še oddaleč ne.

BRIGITA: Pa sam povej.

BONAVENTURA: V Jeruzalem in Rim!

GETA: No kaj?

BRIGITA: No kaj?

BONAVENTURA: Dva lepa, mlada, srčkana, cukrena
dva ženina!

BRIGITA: U, beži, stara brada!

GETA: Manjka se ženinov! Pet na vsak prst!

BONAVENTURA: Prav, prav — ustregel vama bi pa le.

Zdaj pojdita — torej velja: prihodnjič!

In dober kup: od vsake en poljub!

To je kot bi dejal zastonj.

BRIGITA: No, veš kaj!

GETA: Le pridi spet — takrat pa javimo
poset tvoj — komu? — zdaj pa ti ugibaj.

BONAVENTURA: Pozdravljeni — zdaj ne utegnem z vama.
Grofice čakam.

GETA: Grofu Hermanu!

BONAVENTURA: Kaj? Da te grom!

BRIGITA: No, no, le nič za zlo.

Bila je šala.

BONAVENTURA: Rajši brez teh šal.

(BRIGITA in GETA odideta, JELISAVA pride.)

JELISAVA: Imaš dremôto?

BONAVENTURA: Milostna gospa —
nisem obljubil? — In iz prve roke,
naravnost od arabskega zdravnika
iz Španije: spopolnil je recept
za vas prav nálašč z močnimi zelmí.

(*Ji da navesek.*)

JELISAVA: Tu, tu so tiste sanje blažene?

Opoj s pozabo in prevaro sladko,
ki okrilati mučni nam prestop
čez zadnji prag, prijazen pošlje val
po nas iz onostranstva, da te oblije,
olaska z ljubkovanjem iz vsemirja,
in vtoneš v večnost kakor ptič v sinjino. —
Kaj? — Mislila sem, da sem se odrekla,
zavrgla sen ljubezni in ves up —
in vendar — če bi — enkrat — zadnjikrat —
prav tik pred uro, ko bo treba iti —
v odmeno za grenkobo dolgih let —
morda — ne vem — a za takrat
pozdravljen, lek, in že sedaj zahvaljen. —
Povej, povej še enkrat: je-li res?

BONAVENTURA: Kako, madonna: nisem Bonaventura,
trgovec s pravo in pošteno mero,
s kreditom od iztoka do zapada?
Niso zaupali mi Frankopani
tovorov zlatih že v Italijo
— hej, ž njimi bi pokupil pol svetá! —
samo na mojo čast in vest, madonna?
In jaz vam hodil bi tja v Kordovo
po prazne ponarejke in precejke
in jih spečaval za pristno blago?
Tako mi vere Abrahamove:
ta sok je preizkušen in izpričan;
v njem so zgoščeni zgodnji sni narave,

ki jih je v bilkah, rudah sanjala
in ne dosanjala... ti se spojé
z zatrtimi željami, hrepenenji
človeških duš in s silo strnjeno
se poženo v visoko izpolnitev.
Izum najbolj dobroten medicine.
A plača? Nič: kar plača vsak zemljan
ob koncu v mukah, strahu in trepetu.
V Sevilji vsej, v Granadi vsej, madonna,
ne bije žensko srce, če ne čuti,
da mu trkljá ta talisman na prsi.

JELISAVA: O daljne sestre, ali tudi ve?...

Sladka zavest, na prsih nôsiti
navesek s tremi biseri droban
in v njem uteho bolečinam vsem!

BONAVENTURA: Le hip, premilostna, če dovolíte:
ta-le zaklop — tako-le — se pritisne...

tu — prav — bolj spod, bolj spod — še bolj —

JELISAVA: In?

BONAVENTURA: No — in je odprto in porabno...

(JELISAVA si je dela navesek okrog vrata.)

JELISAVA: Zebe.

BONAVENTURA: Ne dolgo. To je vse privada.

Ko se pri vas stopli, postane del
vašega bistva — da — po simpatiji...
dan, dva, in da se od njega ločite,
bi vas bolelo kakor živa rana.

JELISAVA: In v teh steklenkah?

BONAVENTURA: Isti lek — za moške.

JELISAVA: Kako? I moškim treba je skrbeti
za sanje?

BONAVENTURA: Drugim, ponavadi drugim...

JELISAVA: Kaj, drugim? In, Bonaventura, ti
si ne pomišljaš?

BONAVENTURA: Milostna gospa:
mehké so v vaši čumnati preproge —
meni podplate bije trdi svet.

JELISAVA: Meni se smiliš; Bog se te usmili
in ti mehkó postiljaj pod nogami.

BONAVENTURA: To mi je milo čuti, milostna:
pod vami bi se nam godilo dobro,
grof Herman pa nam s trnjem je postlal,

in celjska tla gore nam pod petó. —
Madonna, tukaj pa je akvardí.
Vem, tega niste videli ne čuli:
tam sredi Azije nekje je gora,
kjer Salamandre, bajne deklice,
v tajinstvenih votlinah noč in dan
na zlatih stativah tko ta baržun;
črn kot pero polnočnega je vrana,
z žlahtnimi krzni s severa podšit,
pozemski ogenj pa se ga ne prime.
Bog mi je priča, mislil sem na vas,
ko sem blago prevzemal.

JELISAVA: Prav si storil:
ta črni žamet, ki se ga pozemski
boje plameni, naj ostane moj;
a gospodičnoma Brigiti in Geti —
kaj svetlega si naj izbereta.

BONAVENTURA: Poznam dobroto vašo in sem že
blago pripravil.

JELISAVA: In zdaj pozdravljen. (*Mu da denarja.*)

BONAVENTURA: Hvala, milostna.

(JELISAVA odide.)

Tako mi vere Abrahamove:
ti si res milostna... In stokrat škoda:
ta svet je zate presurovo tkan.
Ne, blagorodju ni na njem prostora,
zato nestrpno hrepeniš drugam...
Jaz nisem kriv in si umijem roke.

Zastor.

Juš Kozak / Šentpeter

(Nadaljevanje)

Jagned gori *Poglavje, ki govori o nevarnosti*

Vročina je ležala nad mestom in poljem. Soparica je vrela
v usta in polnila telo s trudnostjo. — Luka se je po kosilu
zleknil ob peči in lovil z očmi brenčече muhe. Dramil se *Luka*
je s premišljanjem o Andreju, sedečem na vogalu mize. «Mlado
seme, se še ne ve, če bo kalilo. Kakor žabičen se mi zdi, kadar
zagleda Marijo. Nikjer ga ne morem navrtati, ves luknjičav je.
Vraga, je že zdaj trhel?»

Andrej je vse dni posedal pri Zamejčevih, vedno oblastneje se je obnašal. Luka mu ni več privoščil pogleda, na samem pa se mu je celo izogibal. Prejšnja zaupljivost je med obema namah umrla. Človek ni bil več potreben človeku. Staro prijateljstvo, preizkušeno v pobjah pri Znamenju, v pijančevanju in vasovanju, se je ohladilo. Že sta prežala drug na drugega in njuni pogledi so se križali, kakor ostro nabrušene britve. Toda Luka se je izpremenil, po zadnjih dogodkih se je čutil utrujenega in čudna misel mu je vstajala v duši: «Luka, zadnji krajec tvojega življenja visi na nebu, kmalu bo mlaj. Oči te izgube.»

Medtem je vstopila Marija in ga poklicala: «Pojdeva?»

«Kam?» je vprašal Andrej.

«Na njivo se peljeval!»

«Grem z vama!»

«Ne!» je odvrnila in razodevala je z glasom, da se zaveda svojega novega življenja, čeprav je odgovarjala sramežljivo ter povešala oči.

V izbo je prišla Aza.

Andrej je vstal, se razkoračil in bahato vabil: «No, katera se pelje z menoj? Naprežem vranca!»

V Azinih očeh so se razširile zenice: «Jaz grem, Andrej!»

Luka se je zdrznil: «Ne pojdeš!»

«Striček, zdaj pa nalašč!» je zacepetala z nogo in stopila k Andreju: «Pa zaprezi vranca! Počakaj me!»

Luka je povetil oči, se obrnil in odšel z Marijo. «Naj gre, vraga, kaj me briga!»

Ko se je Aza vrnila, je stal Andrej sredi sobe. Temnomodro obleko je nosila, vlažni lasje so dišali opojno. Tik pred njim se je ustavila, vsa sveža, kakor posuta z jutranjo roso. Nobena meglica ni zastirala prečiste modrine oči. Visokoraščeno telo je vznemirjal skrivnosten trepet.

Njemu so se širile nosnice, bočila so se mu prsa pred njeno lepoto in čutil je, da stoji na razbeljeni zemlji.

«No, zaprezi!» je prosila.

Obstal je z vozom pred hišo. Ko je stopila na prag, se je zdelo, da se je celo plemenita žival zganila in nalašč k njej obrnila svojo izklesano glavo. Napete nozdrvi so dihale slišno in nemirno je konj prestavljal noge. Aza se je zasmejala in položila svojo sladko dlan na drhteči vrat. Globoko se je upognila glava.

«Glej, saj ve, da te bo vozil!» se je šalil Andrej.

«Malo se ga bojim!» Ni mogla prikriti lahne bojazni.

«Bodi brez skrbi. Je v mojih rokah, čeprav me rajši nosi, kot vozi. Kajne, Miško?» Potrepljal ga je po stegnu in tlesknil z jezikom. Aza je omahnila na sedež. Andrej se je v skoku pognal k nji, si ovil vajeti, kakor napete strune od glave do rok. Žival je bila s kopiti po gladki cesti, strigla z ušesi in lovila gospodarjeve ukaze.

Pri Znamenju, kjer se od bele ceste odcepi Kravja dolina, ki se še nekaj časa vije med nizkimi ogradami hišic in se potem izlije med širna polja, se je konj nenadoma ustavil, kakor da mu je udaril drug veter v nosnice.

Obstal je na mestu, prikovan s kopiti, strigel z ušesi, ne na desno ne v levo ni obrnil glave in strmel le predse s svojimi velikimi, boječimi očmi; v steklenem pogledu je lesketal strah pred nečem neznanim.

Andreja je prešinila groza. Nategnil je vajeti, da je konju skoro omahnila glava nazaj. A žival se ni ganila.

Aza se je boječe vzpela, toda Andrej ji je zašepetal: «Stisni se k meni!» Padla je nazaj in se nežno ovila njegove roke. Tudi v njenih očeh je rastla groza. Zenice so se ji širile, kakor bi videle skrivnostno prikazen, ki je stopila izza Znamenja ter jima brani pot naprej. Grudi so ji dihale v smrtnem strahu. Spustila je zopet Andreja in poskusila skočiti z voza. Do obupa se je tresla pred tisto daljavo, katere se je žival tako prestrašila, da so ji drgetale noge. A vroča Andrejeva roka jo je s silo potisnila nazaj na sedež. V silni jezi je vstal, se nagnil čez kozla in vsekal z bičem po konju.

Žival se je vzpela na mestu, Azi se je stemnilo pred očmi. Pred seboj je videla visoko vzravnani hrbet, v blaznem strahu vstran se obračajočo glavo in drhteče plemenite boke. Kakor bi bil konj oblit od tajne svetlobe, le njega je gledala. Hiše, ljudje, ki so se boječe zbirali krog voza, vse je izginilo.

«Jezus, Marija, bog se usmili, Zamejčeva Aza!» A ona ni čula teh vzklikov, bila je gluha za togotne: «Že zopet Godežev norec!»

Kakor mrtvoudna je ležala v blazinah, le Andrejeve roke, v kateri je vrela jezna kri, se je krčevito oprijemala.

Konj se ni ganil. Andreja je obvladal bes. Skočil je z voza in udaril z nadčloveško močjo žival pod trebuh. Še to je čutila Aza, da se je stresel koleselj; konj je vzprhnil, se pognal z orjaško silo, kakor da je prevrgel ograjo pred seboj. Tudi ni vedela, da se je Andrej v poslednji minuti zavihtel k nji na voz. Na ušesa ji je bil besen dvoudar kopit. Skozi mrzlo ozračje so rezali. Zastajal ji je dih. Nezavedno se je stiskala k Andreju.

Predramilo jo je šele kričanje spredaj in zadaj na cesti, beganje umikajočih se ljudi. Toda vanjo je rastla silna volja Andrejeva, združena s ponosom, da je ukrotil poldivjo žival. Ko so drveli proti znamenju na Friškovcu, je odprla oči in takoj zopet zamižala. Tam je s strahom zaslutila, da bi zadostoval le rahel prijem strune in Miško zadenè ob znamenje, ko bo obračal na polje.

V trenutku jo je minil strah. Andrej je z zavestno roko skoro igraje ravnal togotno žival, ki je v lahнем okretu zavila med polja. Kar plesala je pred vozom in rezko so peli trdi udari kopit. Visoko v nebo je nosila glavo in lovila v široko odprte nozdrvi veter, ki se je poigraval nad polji.

Tedaj se je Aza vsa prebudila, se zasmejala in vzkliknila: «Kaj pa se je zgodilo?»

Andreja je prevzelo njeno otroško veselje in tlesknil je z bičem.

«Kdo ve, kaj je videl?»

Med pisanimi polji se je zamišljeno gubila cesta v daljavi. Od gora je prihajal hladen veter. Solnčna luč je zlatila visoke jagnedi, samotarke, ki ne dajo sence popotniku in nimajo varnega domovja za ptice.

«Andrej, daj meni, bom jaz vozila.»

«Imaš predrobčkane roke!»

«O, rajši jih bo ubogal kot tvoje.»

Andrej ji je smeje prepustil vajeti.

«Čakaj, zdaj poženem. Ali vidiš Luko in Marijo na njivi?» Marija je stala in si senčila oči. Aza je pomahala z roko v pozdrav, nato je pognala, vesela in razigrana, kakor da je Miško njena last. Tam na njivi pa se ni dvignila roka, zamišljeno oko ju je spremljalo, dokler nista zavozila v hladno senco gozdiča.

Andrej se je nagnil k nji.

«Si se že vozila tako divje?»

«Ne. Kar omedlevala sem. Moj bog, gotovo so zdajle prinesli že očetu na nos. Kaj meniš?»

«Kaj naju briga, Aza, kaj se godi tam pod Gradom? Zdaj sva na polju in skrita pred vsemi očmi. Ni res?» Poskušal jo je prijeti za roke.

«Ne bodi poreden, Andrej.» Toda, komaj se mu je zasmehljala, se je zdrznila. Ogenj je videla v njegovih očeh, že je objemal njeno vitko telo. «Ne glej me tako, Andrej!»

«Lepo si se zame oblekla!»

«Zate? Ha, Godeževi so že od nekdanj domišljavi!»

Andrej je pozabil na vse. Ustnice so mu drhtele, kadar se je ozrl vanjo in so se mu plaho skrile njene sinje oči.

«Kam se peljeva, Andrej?»

«Ukazuj, ti si kraljica naše fare.»

«Dobro! K Savi!»

«V gozdove na levi breg!»

«Zakaj pa tja?»

«Na desnem so spomini, moj srček, na levem jih ni.»

«Pa še bodo!» se je živo zasmejala. «Norci ste vsi skupaj. Le stric Luka ne kleči pred menoj in me ne slepi s sladkimi besedami.»

«Stric Luka je izgubljena duša.»

«Ne, ne, lažeš! Luka je dober človek! Nikoli se še ni bahal s svojim zlatim srcem!»

Andrejeve besede so ji začrtale majhno razo med obrvi in nejevoljno se je obrnila vstran. Spomnila se je, da je bil svoje čase dober prijatelj Luki.

«Zakaj nazaj na cesto, Andrej?» je prosila.

«Po vino se peljeva.»

«Ne bom pilal!»

«O, še nikoli nisem ljubil dekleta, ki ni imelo od vina rdečih ličk.» Zasmel se je vanjo, da ni imela časa za pomislek.

Potem sta zavozila po kolovozu v gozdič, tih in samotni, v senco velikih smrek. Pred njima se je solnčila jasa in bele breze so spletale krog nje svoje veje.

«Poznaš ta kraj?» jo je vprašal skrivnostno.

«Ne, in ti?»

«Jaz tudi ne,» se je zasmel z belimi zobmi.

«Daj mi roko!» je ukazovala.

«Tako brž?» se je šalil.

Norčavo mu je položila svojo dlan na ustnice.

«Pij, Aza!»

Omočila je svoje vroče ustnice in se zagledala na jaso pred seboj. Bel oblak je priplul po nebu in se ustavil nad gozdom.

«Glej ga, kako je lep!»

«Kot tvoje grudi, Aza; iz Jutrove dežele so priplavale nate!»

Do temena je zagorela in vstala: «Andrej!» Ni vedela, zakaj ga je poklicala, le tresla se je vsa plaha pred njim.

Nato je sedla in postala še bolj zamišljena. Naenkrat pa se je zganila: «Andrej, si res ljubil Marijo?»

Njemu so se oči živo svetile. «Nič ne vem,» je dihal vanjo. «Vem le nekaj.»

Ko so se njene oči radovedno uprle vanj, se je že vrgel pred njo in jo objel čez meča. «Aza, Aza!» je hropel kakor blazen, razpaljen do mozga, in ona je čutila na svojih nogah njegove vroče, tresoče se roke.

«Moj bog! Andrej!» Razprla je roke, kakor bi se hotela vsak hip dvigniti v nebo.

On pa jo je objemal strastno in pokrival njeno modro svilo z žgočimi poljubi, da so jo pekli na živem telesu. Ni se dvignila, kajti čutila je, da je od gležnjev pričela goret, vedno više in više so jo objemali plameni in od silne vročine se je je lotevala omotica.

Naenkrat pa se je iztrgala. «Andrej!» Planila je iz objema na jaso, kjer se je zgrudila v travo in si zakrila obličje od sramu. Miško se je ozrl za njo. Andrej je stal med smrekami in jo prebadal z očmi. Nato je planil skozi vejevje, da je pokalo in hreščalo, kakor ga lomi jelen, ki besni za samico.

Vrgel se je v travo in jo blazno poljubil na beli vrat. Zdrznila se je kakor bi bila ranjena, otožno ga je zrl njen pogled, tako neskončno žalosten, da so Andreju omahnile roke.

Ležala je pred njim in prosila z očmi. Tudi on ni črhnil besede. Še vedno ni mogel odtrgati od nje svojega brezumnega pogleda, pred katerim je vsa gorela.

«Andrej, kaj boš z menoj?» je tiho ječala.

«Aza, jaz te ljubim in ubijem te tu v gozdu, če me ne ljubiš.»

Brez moči se je obrnila k njemu, da je ležala vznak; izruvala je dolgo bilko in si hladila z njo razpokane ustnice. V nebo se je pripela z očmi. Brezkončnost sinjega oboka je odsevala v modrini njenih punčic, zajetih v temne obročke. Iz zenic ji je vrela luč, kakor bi se ji solnce potopilo v srce.

Andrej ni preložil rok, se ni ganil, tako ga je prevzela njena prelest na zeleni blazini.

Šele čez čas je dihnil vanjo: «Aza!»

Nobena mišica na njenem telesu ni vztrepetala. Le zamižala je in šepetala: «Ubiješ me, Andrej?»

Na srce so padale razbeljene besede: «Ubijem, Aza, kakor mi je bog pričal!»

Tedaj sam ni vedel, kako se je zgodilo. Razprostrla je roke in miže objela njegovo glavo; zazibala jo je na svojih prsah v blazno vročem objemu, in ko je našla njegove ustnice, so se mu odprle njene, drhteče od pričakovanja. Trepetaje se je vilo v travi njeno telo, se spenjalo k njemu, ki jo je dušil s poljubi, da si je želela le smrti.

Nenadoma se mu je izvila, se vzravnila in razvozlani črni lasje so se ovili bele breze, na katero se je naslonila in sklenila roke za deblom.

Vsa je drhtela. Iz oči ji je vrela zdaj temna jeza, zdaj zopet škrlatni sij brezumne ljubezni.

Andrej se je opotekal, kakor da mu je izpila mozeg: «Aza, jaz norim, Aza, moje življenje!»

Njene temne punčice so gorele. Strmela je vanj uporno, pričakujoč od njega nove blaznosti.

«Tja gori, na hrib me ponesi, da bom bliže solncu!»

Opotekel se je k njej, toda v hipu se je okrenil, ne vedoč, kaj počne. Izpregal je konja in se ji smehljal. Tudi v njej je vse kipel, izgubila je pamet. Izpod čela so ga žgale oči.

Zavezal je vajeti na vratu, se pognal na hrbet izpočiti živali, da je visoko dvignila jezdeca, kateremu so drhtela kolena od stiska.

In ustavil se je pred njo: «Daj, da te dvignem!»

Zavrisnila je in planila. Vsa se ga je ovila, kakor bi mu hotela izgriziti srce. Pila je opojni vonj njegovega vročega telesa, zaprla oči in čula le še pokanje vejevja in sopihanje nozdrvi. Mogočno ju je nosil konj skozi goščo.

Zdaj se je vdajal plemeniti hrbet, zdaj se je bočil, težka sapa je vrela iz nozdrvi. Azine noge so bile vse vlažne od znoječega se konja. On pa je vodil previdno in vzpodbujal Miška.

«Nosi, le nosi, kraljico fare nosiš, k solncu na hrib, Miško!» Potrepljal ga je po lesketajočem se vratu, da je žival občutila dragoceno breme in je še silnejše bila s kopiti po bobnečih tleh.

Ko so Miškove temne oči zagledale hrbet hriba, se je vzpel, razširila so se mu močna prsa, dvignil je glavo, se pognal zadnjič in obstal na vrhu.

«Zdaj glej, Aza, moja kraljica!» ji je šepetal Andrej v uho, da jo je omamljal njegov dih. «Tam stoji Grad, tam leži polje, tam visoke gore!»

Ona pa ni dvignila glave, še vedno je pila z razširjenimi nosnicami vonj moža in se še tesneje privijala k njemu.

«Si že ljubil, Andrej?» je šepetala v njegove prsi.

«Tako še nikoli, Aza!»

«Ne boš nikdar več, ko ne boš imel Aze!» se je vsa srečna smehljala.

«Aza, Aza, Aza!» jo je prižemal nase, da se je Miško srdito prestavljal.

«Aza, solnce zahaja!»

Počasi se je zavedela. Dvignila je smehljajočo se glavico in se ozrla po zemlji naokrog. Kakor bi drobna lastovica obsedela na žehtečem vratu, tako je položila svojo dlan na konja in mu ukazovala: «Nosi naju nazaj!»

Zazibala sta se, da se jima je zdelo, kakor da ju ladja odnaša na široko morje.

«Moj bog, Andrej, saj blaznival!» so se mu smejali beli biseri, ko je obsedela pred njim v travi. «Daj mi vina, žejna sem!»

Ko ji ga je natočil, je prosila: «Poljubi ga!»

Izpila je na dušek, omamilo jo je. Topel smehljaj je igral na njenih ustnicah: «Položi me na voz in pelji me domov, ti moj črni vrag!»

Vzel jo je k sebi v naročje in skrila je svojo glavo v njegovih nedrih.

«Kako si vroč, Andrej!»

«Objemi me!»

In objela ga je čez prsa, da je komaj dihal. Taka je bila moč v njenih sladkih rokah.

Noč se je zgrnila nad poljem. Miško je previdno iskal varne stopinje, ker je njegov gospodar pozabil nanj. Andrej je pritiskal svoje obličje k Azinemu in jo poljubljal. Zvezde so se prižigale v temnih svetovih.

Tam v dalji nad mestom je plavala svetloba. V sladki tišini so bila konjska kopita enakomerno, kakor udarci ure. V njunih poljubih pa sta se združila vedno ločena vzhod in zapad neba.

Od vasi sem, daleč izza gozda je vstajala pesem:

«Savice sila
bo tebe umorila...»

«Aza, te bo res umorila?» ji je šepetal v uho.

«Me je že,» se mu je poredno smehljala.

Konj je zavil že v Kravjo dolino in pričel teči.

«Jesus! V mestu sva!» Sedeča poleg njega, se je zopet naslonila nanj.

«Pa je upihnila luč,
mu dala od kamrice ključ...»

Hladen dih vetra je odnašal njeno pesem. On pa se je sklonil in prosil: «Še enkrat, Aza!»

Objeta sta zavozila na farno cesto.

«Mi boš dala od kamrice ključ?»

«Če ga ne izgubiš,» se je biserno smejala ter se privijala k njemu. «Pri nas so vse luči prižgane. Počakaj pred hišo!»

Skočila je v kuhinjo in prinesla polno pest sladkorja za Miška. «Potem pridi!» mu je zašepetala. Stopivši v izbo, je zagledala očeta samega pri mizi. Vstal je in ji stopil naproti.

«Kje si hodila, Aza?»

«Z Andrejem sem se peljala!»

«Da se moreš s takim norcem podajati v nevarnost?»

Aza je zamahnila z roko, se obesila očetu na vrat in se mu sladkala: «Lepo je pa le bilo, kaj tisto!»

«Kakršen je sam, take ima tudi konje!»

«Nocoj sem ga povabila!»

«Saj tako vse dni poseda pri nas in mi meša Marijo!»

Aza je vprašala: «Zato hodi?»

«Kaj bi drugega. Iz same objestnosti. Že vem, kaj je zadnjič pri Pacu govoril. Vraga, nocoj ga vabiš, ko pride Hostar. Ženitovanjsko pismo napišemo. Veš, odločil sem se, da ji dam vse, kakor ji gre, pa bog obvaruj, da bi ji kaj povedala.»

«Ne bom, očka, prav si storil. Še bolj si mi všeč!»

«Le glej, kako se oblečeš za svatbo!» Prisluhnil je. «Ne gredo?»

«Ne,» je dejala Aza in sedla na klop. Zamislila se je. «Kaj, zaradi Marije je hodil? Ni mogoče! On je moj! Nobena ga ne bo več imela!» Hotela je vstati, ko je vstopila Marija.

«Aza, v kuhinji sem ti pripravila večerjo!»

Aza je planila k nji in jo sladko objela: «Kam greš, Marija?»

«K župniku, poslal je pome,» je odgovarjala brez žalosti in brez sence.

«No, in Rok?»

«Zdaj je dober z menoj. Ne ve, kaj bi mi storil!»

«Vidiš, Marija, še boš vesela! Si pa tudi lepa, moja Marija, le poglej jo, oče!» Kar vrtela se je pred sestro, da se ji je morala ta venomer smehljati. A v globino srca ji niso segle Azine besede. Takoj je čutila, da ji ni več tista sestra, ki je živela pod streho kot brezskrbna tičica. V hipu je spoznala, da je Aza doživela novo razodetje, katero jo je odtujilo hiši. Marija je slutila vse, pa se je skrbno čuvala izdajalskih pogledov.

«Pojdi zdaj, Marija!» je pristopil oče z resnim očesom, ves nemiren in prislukujoč.

V tistem hipu se je na vratih pojavil Andrej: «Pozdravljeni!»

Oče mu je obrnil hrbet, kakor bi ga ne videl. Marija je vsa zardela pred njim, hitro pozdravila in odšla.

«Andrej, pojdi z menoj v kuhinjo, boš z mano večerjal,» je dejala Aza in še zašepetala očetu na uho: «Le dobro uredi, da bo Marija vesela!»

Ko sta stopila v kuhinjo, držeč se za roke, je prišla teta Zeba. Drobna očesca so presunljivo pogledala Azo in starka se je zgrozila. Nekaj hipov je nepremično držala skledo v rokah; nato se ji je izmuznila iz tresočih se rok. In v tisti minuti so spoznale njene, vsega življenja vajene oči, kaj se je zgodilo.

«Ubožica, ubožica!» je stokala, pobirajoč črepinje. Aza je plaho strmela v starko in drhtela. Iztrgala se je Andreju, se vrgla starki krog vratu in zajokala tako krčevito in tesnobno, da on ni vedel, kam bi se ozrl. Zgodilo se je v tako blaznem hipu, da se ni nihče zavedal, kaj je. Le teta Zeba, ki je nosila vso hišo v svojem srcu, je vse jasno občutila, in ko si je Aza smehljaje otirala objokane oči ter gostolela, češ, vse bo še dobro, teta, je starka žalostno pristavila: «Razbito je!»

Andrej jih je odrešil s svojim širokim smehom in teta je počasi odšla v svojo kamrico, kjer je odprla težko skrinjo in pristavila svečo. —

V tem trenutku je potrkala Marija pri župniku.

«No, kristjanka moja, pozdravljena!»

Sedla je brez besede, pozdravljajoč z lahnim poklonom.

Njemu je bilo nerodno. Ni mogel pričeti. V naglici je urejal papirje na majhni mizi, kjer so stali tudi ostanki skromne večerje.

«Vidiš, dekle, popoldne sem opravil z njim, zdaj bom s teboj. Jutri okličem enkrat za trikrat. Prav tako, ne?»

Marija je še vedno molčala.

«Seveda, seveda, čim prej so take reči pri kraju, tem ljubše mi je. Nimam rad opravka s takimi zadevami. Eh, sitnosti, same sitnosti, popoldne sem, dopoldne tja, večni prepiri s škofom,» je prehitelval samega sebe iz zadrege, ki jo je izražala vsa njegova oseba in je proniknila v vse ozračje. Toda Marija je ostala mirna. Tiho je zrla v mogočno župnikovo postavo in sledila igranju mišic na njegovem ploščatem obrazu. Pričakovala je besed iz srca.

Župnik jih je imel pripravljene zanjo. A ni jim našel izraza, zato se je skrival za malenkostmi.

Prevroče je prosilo njeno srce. Tako iskreno in vdano je bilo njeno pričakovanje, da ga je čutil v sebi. Zdelo se mu je, da dvoje belih rok trepeče pred njegovim srcem, ki je bilo polno zemeljskih skrbi in nevesčice, kako bi potolažilo izmučeno dušo.

Sam pri sebi je tiho prosil: «Večni, razsvetli mi besedo. Naj postane živa, polna tvojega duha, da reši potapljajoče se srce!»

Polumrak se je razpredel pod slabo leščerbo v sobi. V njem se je skrivalo mogočno telo mlade neveste. In župnik je prisedel.

Prijel jo je za roko. Nad širokimi podočnimi kostmi so zagorela mala očesca in živo sijala.

«Poklical sem te k izpraševanju, Marija Zamejčeva. Izprašaj si vest in povej, kaj ti teži dušo!»

Iz oči v oči je dihala misel. Župnik je nadaljeval z mirnim, toplim glasom, kakor da je nekdo drugi posegel v njegovo srce ter ga razsvetlil z nebeško modrostjo.

«Poznam tvojega izvoljenca, Marija! Stal je pred menoj in gledal sem mu v dušo. Povej mi, ali ga ljubiš?»

Tako gorko je zasijalo iz njegovih oči, da so se besede same od sebe razvozljale: «Morda bolj, kot on mene!»

«Ti bi rajša ostala sama?»

Povesila je glavo in česar bi živemu človeku ne priznala, je njemu odpirala, kakor bi jo bog izpraševal. Župnik je po njenih drhtečih rokah spoznal, da mu je pritrčila.

Težak vzdih je razodeval njegovo boleost.

«Poznam svojo faro. Nasilneži so. Ne ženijo se iz ljubezni, po denarju hlepe, po časteh, po nasladah, ti ubogi zemljani. Fara raste, z njo greh in meni se krči srce. Poštene, sive glave so v strasteh opešale in mozeg jim razjeda divja, neukročena kri. Kadar jih gledam pred oltarjem, kako imajo prstena obličja od kesanja, čutim njih vroče meso, ki utriplje v samih strasteh in jim ne dá pokojno spati. Verjemi, podobni so mrčesu, grobarjem, ki rajajo nad grobom svoje žrtve in ji v še neiztrohnelo srce ležejo jajca za svoj zarod. Potem pa prihajajo po odvezo. Toda, Marija, ne obupuj. Tak je svet. Če bi ne bilo usmiljenja za sleherno človeško dejanje, bi deževala izpod neba lava in požgala zadnjo travico. Vsi grešimo nad samim seboj in Večnim v nas. Ne le ti farani, katerim je ubijanje zakon življenja. Poglej, vsak dan stoje pred voličkom, ki jih z dobrohotnim očesom prosi za poslednje usmiljenje, za hitro smrt. Vsak dan oškropi njih roke nedolžna kri uboge živali. Ta prelita kri jim meša razum in srce. Že v otrocih se strdi krog srca in tako gre od roda do roda. Nikoli več se ne pretaka v njih vesela in radosti polna. S težkimi sanjami se rode, rastejo kakor necepljeni divjaki in njih duše ne rode blagih sadov. Toda, Marija, jaz ne preklinjam te božje njive; jaz ne obračam gorá. Moje roke so slabotne in se ne morejo meriti z Njegovimi. Jaz ljubim svojo faro in bom dal zanjo življenje. Strašna je ta njiva in ljubezen sejem vanjo. Ti pa, moja Marija, si moja najljubša plevica med vsemi ženami; okopuj to mojo njivo z ljubečim srcem. Zalivaj jo z usmiljenjem in vero. Ne plevi osata s sovraštvom, da ti rok ne zastrupi. Z

ljubeznijo ga izpuli, da vnovič ne zraste. In če boš hodila po moji njivi z večnim življenjem v srcu, boš otajala v srcu svojega otroka kri, ki jo je podedoval od očeta. Veruj, Marija, usmiljenje mora priti na ta rod in rastle bo, da se združi z Večnim.

Ti pa pojdi v zámož, ne za ljubezen in belo postelj, pojdi kot gre ljubezni polna plevica na njivo!»

Globoko sklonjena je poslušala Marija; ni videla trpko bolestnega izraza v njegovih očeh. Objel je vso bridkost v njeni duši in, kakor bi dvomil o svoji moči, je vpraševal.

«Posegel sem v dušo tvojemu izvoljencu, pa sem spoznal v njem veliko mero ljubosumnosti. Ti veš bolje, kaj ga podžiga le-ta strast?»

Molče je pritrčila.

«Sem slutil. Lakomnost se je spajdašila z njo. Napelji studenec v svoje srce. Morda te najde!»

Vstal je in izpustil njeno žarečo roko. Prevzela ga je čudna slutnja, da se je zdrznil, kakor bi pogledal v prepad.

«Marija, kadar ti bo težko in te bo izkušala kri očetov, pridi k meni. Če jo bom le slutil v tebi, te najdem in odrešim iz robdovja. Če bo v moji moči.»

«V vaši oblasti so vsa srca,» je šepetala presunjena.

«Ni res, Marija. So duše človeške, do katerih najde beseda Večnega pot šele po rodovih.»

Razprostrl je nad njo svoje roke in je molil. Zanj je prosil in zase.

Zunaj, pred vrati jo je pričakoval Rok.

«Si opravila?»

«Sem!»

«Pojdi z menoj, govoriti moram s teboj!»

Vodil jo je na dvorišče, pod košato lipo.

«Zdaj mi povej, kaj si imela z Godeževim?»

Vsa kri ji je zastala. Kakor je prišla vsa čista iz župnišča, tako mu je pogledala v divje oči, ki so se iskrile od sovraštva in hotljivosti.

«Nikdar ničesar!» mu je mirno odgovorila.

On pa jo je stisnil za mehko zapestje in jo pritisnil k sebi, da jo je zbolelo v polnih grudih. Kar hropel je vanjo: «Govori resnico!»

«Bog mi ni ustvaril laži na jeziku!»

Pomislila je: «Vse, kar je v mojem srcu, si ti ustvaril, Večni. Kdor bo ljubil moje srce in spraševal zanj, se mu bo odprlo.» Vedela je, da ne laže, toda samotna žalost ji je pala na dušo.

«Gorje ti, če nisi govorila resnicel!» jo je pestil. «Zdaj pojdi in molči. Pridem še nocoj k vam. Oče je že davno tam!»

Poljubil jo je. A ta poljub je priklical solze, da so ji zalile oči in se je skozi temo oprijemala proti domu. Jokala je v svoja nedrija.

«Po tebi, dete, ni vprašal. Če ne bom imela tebe, zblaznim in se živa pogreznem v grobl!» je tožila sama sebi.

Ko je stopila v hišo, je slišala očetove besede.

«Če rečem, rečem! Prvi dan pri nas, drugi pri vas.»

Oče je nadaljeval široko in košato: «Vso fara povabim, kar je sorodstva, daljnjega in bližnjega. Ti skrbi za svoje. Svatov mora biti, da jih ne spravimo pod streho. Točilo se bo po vsej hiši in na dvorišču. Po veliki maši gremo v cerkev. Naročim potrkanje, kakor o veliki noči. Stoli morajo stati do vrat. Vsi trije bodo poročali. Še ni videla fara take poroke.»

«He, zdaj pa še tisti travnik!»

«Vzemi ga! Kakor sem rekel, vse dobi in še živino po vrhu!»

«Tako se govori! Tako mora biti!»

«Ni treba! Ampak jaz hočem tako, da veš, in če zapravita prvi dan vse, da vesta, ni mi mar; Marija Zamejčeva dobi doto, da bo vsa fara govorila o nji!»

«V dobro gre, ne bo ji slabo!»

«O tem molči! Če bi mi kdo prerokoval to poroko, ko je ležala še v zibki, bi jo s temile rokami zadavil, ampak zdaj je, kar je, mir besedi!»

Ko so vse zapisali, je dejal Matija: «Podpiši, da ne pregrizeš besedel!»

«Ne znam!»

«Čakaj!» Stopil je po Luko, ki je ležal pred hlevom.

Toda Luka je vstal in se okrenil z dvorišča: «Ne podpišem!»

Matija se je spomnil Andreja.

Godežev je prišel k mizi in se podpisal pod tri križe Hostarjeve. Zverženi so stali na papirju trije križi, kakor oni na Golgoti.

Luka ni mogel zapustiti hiše. Obšel je plot, nameril je korak, toda zaneslo ga je nazaj. Zleknil se je v veži na klop in vznak leže, kakor je najrajši premišljal, je vlekel na ušesa besede iz kuhinje in izbe.

V duhu je gledal, kako stoji Andrej poleg Aze in ne more do besede. Krivda mu je oškropila srce. Čez čas je zaslišal mračen glas:

«Podpisal sem za pričol!»

Luka je čutil, da je Aza vstala.

«Andrej! Ti si ljubil Marijo!» je šepetala.

«Jaz? Nikoli!»

Luka se je prevalil na stran: «Kdo te še ni izdal, Marija? Ali čuješ, da si nocoj prvič zatajena?» Besnost ga je grabila za prsa. — «Od hudiča je svet lažniv! — Preden se prevrtaš človeku v dušo, izgubiš vsako veselje nad njim! — V brlog mora, kdor nosi mehke rožičke!»

Dolg, vroč poljub in pritajene besede so mu potrdile slutnjo srca.

«Aza, Aza! Zdaj se pričinja najina svatba!»

«Andrej!»

«Zdaj mu leži v rokah vsa omamljena!» je premišljal Luka in njegov srd je segal skozi temo do neba.

Kakor je pričakoval, tako se je zgodilo. Za slovo je še slišal: «Čakala te bom, pridi za plotovi!»

Iz sobe pa je štorkljal Hostar in Matija ga je spremljal:

«Nocoj je konec! Povej mu, naj ostane doma. Jutri pridita po maši!»

Ugasnili so luči, zaprli vežna vrata. Od zadnjih, kjer je Luka zapuščal vsak večer hišo, je vzela Aza ključ. Tedaj je Luka skočil skozi kuhinjsko okno v temo in se naslonil na zid.

«Hudiča, bi ga počakal? Ali bi podkuril Svedrača?»

V tem hipu se ga je nekdo oklenil in ga s pestjo zadel v tilnik. Luka se je bliskoma okrenil, v loku zamahnil s pestjo in odzadnik je odletel v travo.

«Oho, kdo pa si, vraga? Veš, s kom imaš opravka?»

Zagledal je pred seboj oči in usta odpirajočega Roka.

«Ho, ho, kako pa ti laziš k svoji nevesti?»

«Sem... mislil... da je...»

«Kdo?» se je smejal Luka srdito.

«Andrej!» je ušlo onemu.

«Fante, oprezaj bolje, da se ti kaša ne prismoji. Slišiš? Andrej je že odšel.»

«Kdo pa me je zadnjič?» je buljil v Luko.

«Bog sam te je, ker ga je sram, da mu taka bolha skače po svetu.» V tem hipu je pomislil na Azo in na Marijo. V srcu se mu je vzbudila jeza.

«Slišiš, fante, od doma hodim po ravnih cestah, križem se vračam. Če te najdem še tu, te zmeljem!» Približal se mu je do diha in oni se je ritensko odmikal. «Tako!» Srdito mu je pokazal

pot in počakal, da je Rok izginil. Nato je zavil za plotovi in se ozrl na hišo.

«Zamejčevina, že lajajo psi okrog tebe!»

Planil je v sobo pri Mari, ves mračen, kakor bi priplul hudo-uren oblak.

Poklical jo je k sebi in ji govoril zroč v stran: «Poženi takoj vse — če ne jih sam pomečem na cesto. Razumeš?»

Je sedel za mizo in ni dvignil oči. Ona je prebledela od jeze; v strahu si je grizla ustnice in odpravljala goste.

Vrnivši se v sobo, ga je uporno motrila.

«Kaj takega si prepovedujem!» Zacepetala je z nogo.

On pa je planil k nji: «Mara, prosi boga, če je količkaj usmiljen, da me ne razdražiš nocoj! Mene so nocoj gore podsule! Zamejčeva bajta se bo podrla in zverina je komaj ušla!»

Gledala ga je belo od začudenja, čeprav še ni mogla poplakniti svoje jeze.

Postal je čudovito mehak in otožen: «Mara, vse se ženi, tudi jaz sem se prišel ženit. Nocoj, Mara, tako hočem in potem v brlog, kamor sodi zverina. Razgali se pred menoj, vedro vina daj, da bom pijan, kot še nikoli. Nocoj je moja in tvoja noč. Slišiš, odreši zverino, da ne napade psov.» Vrgel se je na tla pred njo, jo objel čez kolena in jo strastno poljubljal. Ni je videl, kako mirno si je zapletala lase. Potem se je zaril z glavo v njena nedrija. Do bolesti krčevito je kakor blazen poljubljal njene prsi, da je tudi v hladnem telesu vzkipela temna, črna strast.

Iz noči, v kateri se je zvijalo dvoje teles v silnih krčih pobesnelega sladostrastja, je šepetalo dvoje src.

«Mara, Mara, v brlog beživa, da se izpijeva do zadnjega, da si izgledava kosti. Mara, že so naju ožgale jesenske slane. Pokopljeva se drug drugega, da nama ne bo dolgčas v jami do sodnega dne!»

«Luka, če me imaš količkaj rad, povabi me na vašo svatbo; boš videl, kako se postaviš z menoj.»

* * *

Že pred zarjami je vabilo. Matere ob cesti so onemele v svetosti polnem miru. Nad njim je plavala sproščena pesem bronastih src in oznanjala dušam zemljanov dan vnebogleda. Odprla so se velika vrata s ceste v božji hram. Pred oltarjem je gorela večna lučka in razsvetljevala glavico nebeškega pelikana, ki je med zlatimi zvezdami na mogočnem svodu delil mladičem svojo vročo kri.

(Dalje prihodnjič.)

Miran Jarc / *Iz nežnega pobočja rasto*

Iz nežnega pobočja rasto
v mladoletno sinje nebo
tri bele veje ...
Belina! Kako slepi oči!
Sinjina! Kristalno daljno zvení!
Zastrem pogled si s sanjami.

Nebo in breg in tenko drevó:
med zimo in vesno kot čudež rastó ...
Med slutnjo in gledanjem zvonka se misel
trese kot solnčni pramen
in se v veseljstvo razprší ...

V milijonih draguljev drobnó se
odsvit njen iskrí ...

* * *

Ferdo Kozak / *Sem žejen ...*

Sem žejen, potnik, srečanj, ki jih sen rodi,
besed cvetočih —
v ljubezni dan oblakov potujočih —;
obrazov žejen sem, ki ne bero jih le oči,
so večni znanci, glas, ki v tajnih strunah spi.
Razlilo bi srce se v vrelce vročih melodij,
kot sneg na toplih tleh se v sok stopi,
pa proži le odmev samotne bolečine,
ki tiho orje polje mlade radosti.

O, žejen sem — zaradi solnca — ne temin.
Kot vodni cvet, ki iz srca obraza blesk si pije,
da tih in plameneč nad temnimi gladinami zasije.
Noči mu rosa vere moč oživlja,
vsak dan zamišljeno kipeči kelih najde,
ki vanj skrivnost svoj večni lek odliiva
in ga studencev le najvišjih slast zaliva.

Dr. Ivan Prijatelj

Vloga «omladine» v prvem obdobju «mladoslovenskega» pokreta

(Nadaljevanje)

D
očični dopis v «Novicah», datiran z Dunaja dne 30. novembra 1867., ki ga omenja Levec svoji nevesti, se je glasil tako-le: «Obnašanje vseučiliških dijakov v občje je danes tako živahno, da se mnogo o njem govori. Dovolite nam tedaj, drage ‚Novice‘, da mi tudi o slova⁵⁵nsk⁵⁵ih dijakih besedico spregovorimo. Kakor da bi bila neka električna iskra šinila v žile vseh sinov matere Slave, si prav marljivo prizadevajo vsi, da se najpred vejice enega naroda zedinijo, potem pa kakor udje enega života združijo v eno močno slovansko deblo. — Naj najpred omenim o Slo⁵⁵ven⁵⁵cih, kateri dosedaj niso imeli pravega društva. V prvem letošnjem shodu, v katerem so se stareji in na novo na Dunaj prišedši Slovenci po stari navadi prijateljsko pozdravili, izgovorila se je želja, naj bi se naredilo slovensko društvo. Od vseh strani se je ta predlog sprejel navdušeno. In 20. dne tega meseca se je ustanovilo društvo z imenom ‚Sava‘, na podlagi glavnih teh pravil, da družabniki v znanstvenih in narodnih rečeh napredujejo ter se prijateljsko zabavljajo. Odbor se je izvolil iz sedmih udov; za predsednika je bil izvoljen g. Gregorič, za podpredsednika g. Ulrih, blagajnika g. Celestin, tajnika g. Levec in za odbornika g. Jurčič in g. Šuklje. Imamo tedaj sre⁵⁶dišče, v katero se sicer malo in še to po daljem mestu raztreseno število Slovencev zbira. — Ob enem se je tudi ponovil odbor za jugoslova⁵⁵nske občne shode iz treh južnih društev: iz hrvaškega ‚Velebita‘, iz srbske ‚Zore‘ in iz slovenske ‚Save‘, in kateri se bode v velikem številu vsak mesec dni enkrat shajal. — Isti čas se je tudi po nasvetu slovaškega društva ‚Okolje‘ napravil odbor za občne slova⁵⁵nske shode vsaki drug mesec iz vseh slovanskih društev...»⁵⁵

O ustanovitvi «Save» je v tem času izšel v slovenskem časopisu še en dopis, in sicer izpod peresa nekega «Višanca» v «Slov. gospodarju». Ta dopisnik, očitvidno dunajski slovenski akademik,⁵⁶ je med drugim poročal o novem društvu naslednje: «Davno smo

⁵⁵ «Novice» z dne 4. decembra 1867., str. 405—406.

⁵⁶ Po domnevanju dvornega svetnika Šukljeta neki Slemenik.

že spoznali potrebo slovenskega dijaškega društva, pa mnogotere zapreke posebno pa različne misli o združenju, z katerim bi radi sebi pa tudi narodu našemu v literarnem obziru po svojih močeh vstregli, so nas zadrževale, da slovenski dijaki nismo imeli že poprej svojega društva, kakor vsi drugi Slovani na tukajšnjem vseučilišču. Vendar pa smo se zjediniili, ter pravila si naredivši ustanovili slovensko dijaško društvo z imenom ‚Sava‘, katerega namen je, da se spoznamo in zabavljamo med sebo, posebno pa, da se pogovarjamo o narodnih zadevah ter izdelujemo različne znanstvene spise, katere bi s časom lahko tiskati dali, ter z njimi še revni literaturi naši vsaj nekaj pripomogli. Bóg daj, da bi društvo ‚Sava‘ dobro napredovalo, in sloga med nami nas podpirala, namen svoj doseči. Kakor navadno, smo se tudi letos posebno zavolj ustanovljenja društva bili že večkrat sošli ali po našem imeli smo že večkrat ropot‘ (‚ropote‘ namreč imenujemo slovenski dijaki svoje shode) in posebno pri enem je bilo prav živo.³⁷

«Pravila slovenskega društva ‚Sava‘,» o katerih pravi Vencajz v svoji «Spomenici», da jih ni našel nikjer,³⁸ so se ohranila v zapuščini Frana Levca, s čigar roko so tudi napisana in datirana z dnem 12. januarja 1868. Bolj nego običajni društveno-upravni predpisi je v njih zanimiv § 1., ki predpisuje, da je društvu namen: «a): da udje napredujejo v znanstvenih in narodnih rečeh; b): da se med seboj spoznavajo in prijateljsko zabavajo». V § 2. se kot sredstva tega namena označujejo: «a): Podučijna in znanstvena predavanja in govori o narodnih rečeh, b): Zabavni shodje in petje». V § 4. stoji, da more biti redni član društva «vsak slovenski slušatelj viših učilišč na Dunaju, in tudi še štiri leta po dovršenih študijah». Glede izrednih članov določa § 5. naslednje: «Izredni ud more biti vsaki izobražen Slovenec na Dunaju. Kdo je izobražen, to določi odbor». O društvenih shodih govori § 15.: «Društveni shod je vsaki teden ter je znanstvenega in zabavnega značaja»; dočim se glasi § 16.: «V znanstvenem delu se čita pisani društveni časopis in govori se o različnih znanstvenih zadevah». Tajniku društva nalaga § 37., da «je ob enem vrednik društvenega časopisa». Izmed ostalih paragrafov je še zanimiv § 43., ki določa: «Ako društvo jenja, daruje se ves imetek ‚Slovenskemu drama-tiškemu društvu v Ljubljani‘».

Društvo «Sava» sicer ni bilo politično, ampak — kakor se razvidi iz vseh podatkov, ki sem jih navedel iz korespondence in

³⁷ «Slov. gospodar» z dne 28. novembra 1867., št. 33.

³⁸ Vencajz, o. c. str. 43, opomba.

pravil — v prvi vrsti znanstveno-literarno ter zabavno. Vendar se je pod «narodne reči» subsumirala lahko tudi politika, ki je ob tedanjem, politično tako razgibanem in važnem času izredno zanimala in razvnela tudi takratno akademsko mladino. Zlasti neenotno, plaho, oportunistično postopanje slovenskih državnih poslancev ob porajanju dualistične ustave, zraven pa njihova strastna bramba konkordata sta vzbujala ogorčenje v mladih, v duhu tedanjega časa odločno svobodomiselnih in nacionalistično-demokratskih dušah.

Zato je umevno, da je imela biti eno prvih dejanj porajajočega se novega društva — nezaupnica voditelju slovenske delegacije v dunajskem parlamentu, drju. Lovru Tomanu. Že o prvem pripravljalnem komerzu društva, sklicanem na večer Vernih duš, je sporočil Fran Levec Janku Kersniku v že navedenem pismu z dne 2. novembra 1867. med drugim naslednje o tej stvari: «Tudi o tem bomo debatirali, ali bi poslali mi dunajski dijaki Tomanu zavoljo njegovega surovega obnašanja v drž. zboru nezaupnico ali ne. Večina je: za! Povedati ti moram pri tej priložnosti, da ‚dieser Slovenenhauptling (prav po indijansko!), der durch Redheit und Unmaßung das ersehene will, was ihm an Talent und Bildung gebricht (neue freie Pr.)‘ ni zadovoljen samo s škandalom, ki ga počenja v zboru, ampak tudi ondi, kjer stanuje, s svojo surovostjo svoj narod tako grdi, da s časom ‚à Graner‘ na Dunaju še stanovanja ne bo mogel dobiti. Včerajšnji Figaro je samih Tomanov poln. Ni čuda, da Dunajčanje mislijo, da smo mi Slovenci manj izobraženi kakor Indijanci, ako so še naši ‚hauptlingi‘ tako divji! O blamage!!»

O nezaupnici drju. Tomanu se je na teh pripravljalnih shodih za ustanovitev «Save» v novembru 1867. mnogo debatiralo. V Levčevi zapuščini sta se ohranila dva koncepta, pisana (po poznejšem pripisu Levčevem) z roko jožefinca doktoranda Unterluggauerja, eden s svinčnikom, drugi s peresom, eden datiran z dnem 7. novembra 1867. Ker ta koncepta te nezaupnice, ki se sicer ni nikdar odposlala in tudi ni prišla v javnost, značilno osvetljujejo ne samo razpoloženje, ampak obenem vso ideologijo takratne slovenske akademske mladine, ju hočem navesti. Prvi, s tinto pisani koncept se glasi:

«Blagorodni gospodje poslanci!

S težkim srcem smo gledali Vaše dozdanje vedenje in ravnanje v deržavnem zboru, živo prepričani, da pot, po kateri vodite Vi naš narod, ne pelje do sreče in blagostanja.

Z globoko žalostjo pa nas je navdalo Vaše zadnje početje o vprašanji, ki ima neizmerno važnost za prihodnost vesolne države in torej tudi naše dežele. In če smo molčali dosedaj, ne moremo in ne smemo molčati sedaj, ko se je vnel boj za duševno prostost, za luč, za napredek in omiko; boj, kteremu se umikati ne sme nihče, komur so már nar imenitnejše pravice človeštva, v kterem se mora vsaki očitno vstaviti na to stran, ali pa na ono. Na tem polji vsaj mislimo nam ne boste mogli odrekovati razumnosti in kompetentnosti, ako ravno Vas nismo volili mi, ampak le naši očetje. In tako nimamo le samo pravice, imamo še celo sveto dolžnost, da povzdignemo glás pred Vami, pred našim narodom in pred svetom, da mi dunajski Slovenci nismo nikakor na Vaši strani, ko se borite, ali pa vsaj stojite za stvar, ki jo je že zdavnej obsodil ves omikani svet. Vaše ravnanje ni po duhu našega veka, ne po duhu vesolnega slovanskega naroda, kterega posamezno vejo imate zastopati Vi.

V živo nas peče sramotni pečat, kterega ste s svojim ravnanjem Vi na čelo pritisnili nam in vsemu našemu narodu, kterega bo svet, žalibog! sodil po njegovih poslancih-izvoljen- cih. Ni nam sicer neznáno, da niste tako ravnali iz lastnega prepričanja — kaj tacega misliti bi bilo dvomiti o Vaši razumnosti — ampak le vsled tiste nesrečne nam vsem znane zveze, která pa — in to je naše živo prepričanje — ni nikakor našemu narodu na korist. Ali naj bo to že kakor hoče — mož ne sme nikoli govoriti zoper svoje prepričanje —! Vemo tudi dobro, da Vam ne bo težko dobiti na ta neprijetni dopis hvalnih adres, kjer jih bo sto in sto podpisanih, in tisoč podkrižanih iz vseh strani naše revne domovine. Za nami pa, to pač smemo reči očitó, stoji slovenska inteligencija, která edina ima glas o takih zadevah.

To prepričanje nam daje moč, da se obračamo do vseh tistih slovenskih poslancev, kteri so glasovali zoper prostomiselnost sploh, zlasti pa na duševnem polji, in protestujemo na vso moč proti ravnanju, ki je nasprotno dušni in telesni koristi naše domovine, nasprotno duhu slovanskega naroda in nam sramoto dela pred vsem omikanim svetom.

Na Dunaju 7. listopada 1867.»

Drugi koncept, pisan s svinčnikom, je naslovljen naravnost na drja. Tomana in ne na vse slovenske državne poslance ter ima par značilnih variant, izmed katerih naj navedem naslednjo kot načelno:

«Posebno pa si mora omikana mladina, poklicana, da se vdeležuje velikega dela duševnega napredka, v sveto dolžnost šteti, braniti svobodo vednosti, ako ji preti nevarnost, ter jo ohraniti čisto i neoskrunjeno od ptujega, sovražnega vpliva! Branili ste vi, čestiti gospod, združeni z neko stranko, kateri je resnica — laž, laž — resnica — nekaj po govoru, nekaj po glasovanju znano pogodbo, ktera stavlja gibanje človeškega duha pod zakone, ki so se rodili v tminah srednega veka. Mi pa, verno udani poklicu vednosti, ki nam je edini vir resnice, imamo za sveto ši dolžnost, da Vam odkritosrčno povemo, da s tem svojim početjem ste zažgali sramotni pečat...» itd.

Iz debate, ki se je v «Savi» razvila po tem povodu, so kar na enem izmed obeh konceptov s svinčnikom zabeleženi nekateri razlogi, ki so jih najbrž posamezni debatantje uveljavljali za in proti, na primer: «1.) Konstitucionalizem je bil ustavljen od vlade, da bi zatirala na duševnem polji. 2.) Adresa ni proti konkordatu, ampak osebna proti osebam. 3.) Ne moremo govoriti o političnih, državno-pravnih rečeh, ker nismo kompetentni...» itd.

Nekaj podrobnosti o vzrokih, zakaj se ni že takrat sprejela ta nezaupnica, je sporočil Levec svoji nevesti v že navedenem pismu z dne 10. decembra 1867., v katerem piše med drugim: «Z nezaupnico dr. Tomanu ne bo nič. Bila je že zdelana, pa ko se je pri ropotu prečitala, začeli so Štajerci vsi zoper njo govoriti, dasi so bili prej zanjo (!!!). Mi smo jim spodbijali izgovore, nezaupnica se je potrdila — pa vendar se je malokdo upal podpisati. Eden se je zbal svojega strica dekana, drugi svojega brata kaplana, tretji svojega očeta i. t. d. Lehko veš, kako smo se nekteri jezili! Celestin je bil tako jezen, da nobenega ni pogledal, in da bi Slovence moralčno prisilil addresso poslati, pisal je v ‚Wandererju‘ med drugim: dass lediglich die Furcht vor den Klerikalen und nicht die Überzeugung die famose Umstimmung bewirkte. Lehko veš, da ko bi bili imeli Slovenci kaj takta, bi si tacega razžaljenja ne bili dali dopasti — pa —! Pomagati si nismo mogli. Na Dunaju je 80 Slovencev, addresso pak bi bilo komaj 20 podpisalo. Se vé, da teh 20 ne more v imenu vseh govoriti, ker niso večina.»

Edino vest, ki je prišla o tej neuspeli nezaupnosti v slovensko javnost, je prinesel «Slov. gospodar» v že navedenem dopisu «Višanca». «Slov. gospodar» je, kakor znano, v tem letu ostro

kritiziral državno-pravno postopanje slovenskih državnih poslancev, a konkordat je branil zaradi vpliva narodne duhovščine na šolo. Dotično mesto o nezaupnici v «Višančevem» dopisu se je glasilo: «Gotovo ste brali v nemškem ‚Wanderer‘ ono novico, ki je krivo pravila, da so slovenski dijaki dunajskega vseučilišča ‚soglasno‘ sklenoli, naznaniti dr. Tòmanu v posebni adresi, da niso zadovoljni, da je glasoval za konkordat, ali kakor se je tam reklo, z tim poslati adresu proti konkordatu. Res je, da je občna navdušenost za adresu proti konkordatu vzbudila tudi v nekterih slovenskih dijakih željo, v adresi na dr. Tomana proti konkordatu pokazati, da so ‚liberalni‘, tudi se je адреса z veliko večino sprejela, nikakor pa ne ‚soglasno‘, ampak nekteri smo bili zelo nasproti. Gotovo, da dijakom viših šol nič ne škodi, ako konkordat pade in se šola od crkve loči, škodi pa (in to je vzrok zadosti, da ne želimo tega) škodi ljudstvu našemu in s takim ravnanjem bi le vodo livali na mlin nasprotnikov naših, ter podpirali reč, ki ako obvelja, nam in ljudstvu našemu gotovo drugega ne prinese, kakor zatiranje narodnosti. In duhovščina naša večidelj vsa narodna in skrbeča za omiko naroda, gotovo ne zasluži, da ji mi nasprotujemo. Te in druge vzroke smo nasprotniki omenjene adrese navedli zagovornikom njenim, ter smo rekli, da radi podpišemo adresu proti političnemu postopanju naših poslancev v občē, te pa nikakor ne.» Na koncu svojega dopisa izraža ta «Višanec» mnenje, da se je pa tudi poslancem že itak «zadosti na ušesa obesilo». Na volivcih pa je, da oni z Dunaja prišedše poslance pozdravijo, «kakor so si zaslužili».³⁹

Zlasti zanimivo pri tem slučaju s prvo nezaupnico drju. Tòmanu je to, da je bila večini tedanje dunajske slovenske akademske mladine stvar svetovnega naziranja važnejša nego stvar nacionalne politike, ker se naposled tudi adresa zoper dualistično glasovanje slovenskih poslancev, s katero so, kakor se vidi, soglašali vsi dijaki — ni odposlala.

Poleg splošnega slovenskega akademskega društva «Save» se je v jeseni 1867. po prihodu Levca na Dunaj med tamošnjim slovenskim dijaštvom nanovo oživilo «literarno društvo», ki ga je bil leta 1865. po svojem prihodu na dunajsko univerzo pokrenil Jurčič s Stritarjevo pomočjo. Tega obnovljenega «literarnega društva» duša in neomejen ter občudovan estetični zakonodajatelj je bil postal sedaj Stritar; tako da bi se ta privatni klub mogel imenovati v tem letu naravnost «Stritarjevo literarno društvo».

³⁹ «Slov. gospodar» z dne 28. novembra 1867., št. 33.

Levec, kateri je že kot osmošolec pošiljal svoje pesmi v presojo prejšnjemu Jurčič-Stritarjevemu «literarnemu društvu»⁴⁰, je sedaj vstopil kot redni član v ta ozki zasebni literarni klub, katerega ostali člani so še bili: Stritar, Jurčič, Celestin in Jože Ogrinec. Ta dijaška literarna družbica se je sestajala ob nedeljah zvečer v Celestinovem ali Stritarjevem stanovanju. Levec je o tem klubu, zlasti o njega literarnem mentorju, pisaril Janku Kersniku in svoji nevesti navdušena in občudovanja polna pisma.⁴¹ Najvažnejši literarni produkt, ki se je v tem društvu pripravljala pod konec leta 1867. in v prvih dveh tretjinah prihodnjega leta 1868., je bila «Mladika», to programatično in mejniško glasilo «mladoslovenske» literature.

Pa tudi splošno slovensko akademsko društvo «Sava» je s prvo svojo javno prireditvijo nastopilo nekako programatično v «mladoslovenskem» duhu. Prva javna produkcija dunajske «Save» začetkom decembra 1867. je namreč veljala — Prešernu!⁴²

V ostalem pa je živelo ob tem času slovensko akademsko dijaštvo na Dunaju na ta način, da se je njega izbrana manjšina literarno urila in poizkušala v «Stritarjevem literarnem društvu», večina pa vežbala v govorih ter po dijaško zabavala na «ropotih» «Save». Enim kakor drugim je največ preglavic prizadeval «nervus rerum». V tem oziru je bilo pač tipično za večino slovenskega dijaštva, kar je pisal Levec svoji nevesti dne 23. decembra 1867. o sebi: «Pretečeni teden se mi je prav slabo godilo, tako slabo, da mi še nikoli ni bilo tako hudo, kar živim. Izpod Cvetličnika [Rožnika, kjer je Levec kot gimnazijec tudi stanoval pri svoji stari materi v sedanji gostilni «pri Čadu»] sem en teden pozneje denar dobil, kot bi ga bil moral dobiti, in ker sem bil skoraj popolnoma suh in tudi Jurčič in Šuklje nista nič imela, moral sem pet dni biti brez kosila. Živel sem večidel ob samem kruhu, pa še za tega nisem imel dosti denarja. Veliko pregovorov ima res Slovencev, pa tako resničnega menda nobenega ne, kakor tistega, ki pravi: Kdor gre na Dunaj itd. Nič več si kaj tacega ne želim, pa Jurčič pravi, da bom še dostikrat imel priložnost, to skušati. Pravi, da je za človeka prav dobro, da pride malo v šolo d u n a j s k o, samo spozabiti se ne sme v taki zadregi dobrih namenov delati, ker jih pozneje vselej pozabi.» (Dalje prih.)

⁴⁰ Prim. moj uvod v «Stritarjevo antologijo», str. 29.

⁴¹ Ibidem, str. 30.

⁴² Vencajz, o. c. st. 44.

Tone Seliškar / *Umazana povest*

(Konec)

Ko so opoldne delavci počivali, jedli kruh in kadili čike, ki so jim ostali od plačilnega dne, je prisedel k prijatelju in obrnil pogovor na ženske. Sredi pogovora pa, kakor da bi se domislil nečesa: Čakaj! Ali nima tvoja žena sivih oči?

— Ne. Rjave ima. Pa zakaj?

— Tako. Zdelo se mi je, da ima takšne, kakor moja.

Za njima sta sedela mladeniča in sta se pogovarjala o dekletih. Komaj je Klemen ujel stavek: Pa kakšne oči ima, da bi ti videl, — ga je že zgrabilo znova. Okrenil je glavo k njima in se je hotel ponorčevati:

— Kakšne oči ima, praviš?

— O, črne, kakor hudič.

Vlegel se je v senco voza in se zamislil.

— Rjave oči. — Črne oči. — Moja žena pa ima vodene oči...

Da, kaj pa je na očeh? Oči so oči.

Izvelkel je časopis iz žepa in je čital podlistek:

— Človek je postal stroj. Roke in noge so se izpremenile v transmisijo, ki žene kolesje tega stroja. Celó prebava, srce in duša se vrte v tem silnem zagonu. Zato je ta stroj brez duše in srca. Zakaj na neverjetno spreten način si je ustvaril človek tak stroj. S tem, da ga je pritisnil k neprestanemu trpljenju, mu je odvzel izobrazbo in umetnost. Celó vero mu je ubil. Tudi vero v samega sebe. Zato se je duša izpremenila v nekak večni dinamo, ki žene obrat človeškega stroja. Samo želodec mu je pustil. Skrčil pa mu ga je na natančno izmerjen oddelek, kjer izpreminja trpljenje zaslužek v strojno olje, da teče transmisija gladko in tiho.

— Hudič, res je tako. Ali vendar... Rjave oči. — Črne oči. — Vodene oči. — Kalne oči...

Sirene iz centrale so naenkrat razbičale opoldansko tišino. Delavci so vzdihnil, nekateri zamolklo zakleli in so se zopet potopili v prahu. Ničesar ni bilo slišati razen hropenja in udarcev krampov.

Uro pred odhodom z dela pa se prične čudna muzika v kamenolomu. To je vrtalni sveder, s katerim vrtajo skale, ki jih potem razstrele, da imajo delavci, ki pridejo za njimi, takoj delo pred nosom.

Klemen je zavlekel svoj aparat blizu pod vrh kamenoloma. S krampom je napravil prostor záse in za sveder, zvezal aparat

z električnim tokom ter pričel: Velikanska žuželka je zabrnela po vsej pokrajini.

Sveder je vrtal v skalo globlje in globlje. Klemen je čepel za aparatom in opazoval svedre. Enakomerno brnenje ga je omamljalo z najrazličnejšimi mislimi.

Pri delu namreč, kjer ne delujejo prenaporno ne mišice ne možgani, porablja človek čas za premišljevanje o sebi in o svoji okolici. Vprašuje se in si odgovarja ravno tako, kakor če bi sedel poleg njegov dvojnik, s katerim se pogovarja o dovršenem in nedovršenem življenju.

In prav gotovo je sedel pri Klemenu njegov nevidni dvojnik. Saj je bil prav za prav sam s svojim pojočim aparatom. Ali vendar, nekdo je gotovo bil, ki se je z njim pogovarjal.

Klemen je pričel svoje premišljevanje z revolucijo, ki jo je napovedal Florentini. Toda takoj ga je prekinil njegov dvojnik, in hipoma je začutil bolečino na levi strani.

— Pusti to!

S francozom je zavrl vijak pri aparatu, potem je zopet sedel na tla.

— Kaj pa vodene oči, Klemen?

Zagledal je dvoje velikih oči pred seboj. Čisto prozorne so bile. In obrnjene so bile vanj. Dvojnik pa mu je ukazoval:

— Kaj vidiš v teh očeh, Klemen?

— Ničesar ne vidim v njih.

— Pa v zenico poglej!

— Tudi tam nič.

— Poglej, čisto prozorne so!

— Niso!

— Malo kalne so res. Ali skozi videti je vendarle.

— Res je.

— No, in kaj vidiš za njimi? Pod tisto kalno liso?

Klemen je napenjal svojo dušo, dvojnik pa ga je silil:

— No, kaj vidiš tam?

— Zdi se mi, da prav majhno žensko.

— Natančno poglej!

— Cila je.

— No — in —?

— Na postelji sedi in si popravlja lase.

— In kdo leži v postelji?

292 — Jaz — — — Ne! — Čakaj... Piškur je pri nji!

Sveder je zadel na trd kamen. Ropotal je naprej, samo ostreje. Dvojniki se je zakrohotal in izginile so oči. Tudi Klemen se je zasmejal.

— Neumnost! je rekel in je zamahnil z roko. Toda dvojniki ni odnehal. Splazil se mu je v ušesa.

— Tvoja žena ni poštena!

— Moja —? Kdo to pravi?

Njegov prijatelj je stal za njim in se mu je smejal.

— Kaj pa predavaš svedru, da tako klatiš z rokami okoli sebe?

Klemen je vstal in je bil še bolj zamišljen.

— Ti, koliko je ura?

— Čas bo. Končaj vendar, saj vidiš, da ne gre sveder nikamor več!

Klemen je prekinil tok. Aparat je utihnil kakor hrošč, ki pade na tla. Iz zabojčka, ki je stal daleč stran od njega, je vzel dinamični naboj in ga je vtaknil v izvrtano luknjo. Potem ga je spojil z vžigalno vrvico, zadelal luknjo in šel, vrvico odvivajoč, počasi navzdol. V primerni razdalji je obstal in dal znamenje. Svarilna piščal je zažvižgala. Delavci so zbežali v varno kritje. Nato je prižgal vrvico. Zasiknilo je, kakor da bi gad s silovito brzino zletel po pobočju. Delavci, ki so stali za Klemenom, so vzkliknili:

— Zdaj!

Nič! Klemen je takoj spoznal, da ne bo eksplodiralo.

— Nekaj ni prav, je dejal okoli stoječim.

Delavcem, ki se jim je mudilo domov, se je zdelo to neumno. Razburjali so se nad patrono in nad Klemenom.

— Ne zna, so se norčevali.

Klemen je vzel kladivo in dleto ter šel na nevarno mesto.

— Takoj bom gotov. Novo patrono vtaknem.

Delavci so postali radovedni.

— Pa zakaj ne počí, mrha?

— O, Klemen ji bo že dal vetra!

— Kaj, vraga, štefnà tam gori z dletom?

— Aha, zdajle bo...

Klemen je pokleknil in opazoval vžigalno vrvico. Vrvica je pregorela do konca. Patrona ni za nič, je ugotovil. Previdno je odpiral z dletom zadelano luknjo.

Delavci so postali nestrpni. Nekdo je zavpil:

— Pazi, Klemen, dinamit je hudič!

Klemen je zataknil dleto v nabojev rob in ga skušal izvleči ven. V tem hipu je dleto izpodrsnilo. Silovita iskra je planila iz odprtine, skala se je zamajala kakor testo, potem pa je švignila

kvišku. In za seboj je potegnila Klemena. Za grozovitim pokom se je vsulo po pobočju zdrobljeno kamenje in med njim se je zakotalil ravno pred delavce Klemen z obrazom navzdol.

Delavci so tekali okoli Klemena in niso vedeli, kaj bi. Iz hiš so prileteli otroci in ženske ter so jokale kakor bedaste. Stali so tako vsi okoli njega in nema groza jim je krčevito stiskala roke.

Tedaj je sunkoma zatrepetalo njegovo telo. In strašno hropenje je lezlo iz njega. Neka ženska je zakrilila z rokami in vpila:

— Vode, vode — še miga, tak dajte no — vode, vode!

Vzdignili so ga ter ga odnesli v vežo. Sam zdravnik je prebledel pred tako razmesarjenim obrazom. Oči so mu visele iz jamic in so bile razcefrane. Tam, kjer je bil nos, je bila krvava odprtina. S čela je bila posneta koža in desna roka je bila dva krat zlomljena.

Ženska, ki je držala škafo z vodo, se je sesedla in omedlela. Delavec, ki je gledal skozi vrata, je stopil na dvorišče in je pljunil. (·)

— Preklete, pošteno ga je, je dejal tovarišem.

In menili so vsi, da bi bilo bolje, če bi ga ubilo.

Zdravnik mu je izmil glavo in ga obvezal za silo. Ko so položili to ubogo, trepetajoče telo na nosila, je široko odprl usta. Po tleh je pljusnila debela kepa krvi, iz katere so se svetlikali izbiti zobje. Potem so ga odnesli v bolnišnico. —

Ko so razodeli Cili nesrečo, se je zavzela. In ni prebledela. Rahla rdečica ji je napojila lica in pomembno se je ozrla k Piškurju, ki je sedel pri ognjišču. Ta je bil v zadregi in je dejal samo:

— Hudič ti!

Ko so ji natančno razložili, da mož ni mrtev, temveč ranjen, da ga je samo po glavo usekalo, je pričela tuliti. Soseđa jo je tolažila in ji trgala umazano cunjo z oči. Cila pa je ni spustila, zakaj v njenih očeh ni bilo solz in obraz je bil ves drugačen, samo ne žalosten.

— Ne cmeri se! Saj boš dobila visoko odškodnino in pokojnino.

Cila je bila takoj potolažena. Vsedla se je in je gledala v tla. Potem jo je vprašala:

— Kaj misliš, koliko bo dobil?

— Ne vem. Moj človek je rekel, da veliko.

— O, da bi vsaj!

— Bo, je zarenčal Piškur. Saj vsak dobi.

— Nič se ne kisaj, je modrovala soseda, kaj zato, če bo slep! Samo, da je živ! Ni res, ti?

— Ja, je pritrdil Piškur.

— Še prav lepo bo, Cila. Denarja dobiš, kolikor ga boš sama hotela — mož pa bo sedel pri peči in dremal do smrti. Boš dala za en liter, ko dobiš?

— Bom. Za en štefan!

In soseda jo je lopnila po hrbtu. Vsedla se je k nji in ji govorila o veselih dneh, ki so pred durmi. Cila pa je hotela biti žalostna. Ali smeh, ki ji je tu pa tam ušel, je pričal o nasprotnem. 287

* * *

Ko je ozdravel, ni bil več prejšnji Klemen. Obraz je bil do ustnic izpremenjen v eno samo ploskev in je bil nepopisno grozovit. Družba mu ni dala ničesar razen majhne pokojnine, s katero se ni dalo živeti. Cila ga je poslala beračit na široko cesto. Sedel je nepremično na mostu od jutra do večera s klobukom v rokah. Mimo njega je hodilo življenje. Živo in veselo življenje. In rudarji so mu polnili klobuk in so ga pomilovali. Tudi kočije so se vozile mimo njega. Toda niti enkrat se ni ustavila kočija pred njim, niti enkrat ni stopil iz nje cilinder k mastnemu klobuku. In če bi se tudi to zgodilo, bi to bil velik zločin! Zakaj to bi bilo norčevanje.

Slepi Klemen je sedel na mostu in ni videl ničesar. In ni slišal ničesar. Samo čutil je življenje. Toda to življenje je bilo vse drugačno kakor prej, ko je imel še pogleda dovolj za sebe in za druge. In sedaj ga je samo čutil na prav poseben način.

Nič več ga niso brigale stavke. Tudi ga niso brigali človeški stroji in revolucija tudi ne. O, Klemen je pustil vse to pod vrhom kamenoloma! Tam leži, že od dežja izprano in od težkih podplatov v zemljo zabito. Vsega tega ni več. Komaj da je ostalo še ogrodje Klemena. In to ogrodje nosi strašansko spačen obraz. Obraz brez oči, brez nosa — kakor miniatura pročelja temno-sivega kamenoloma. In za tem, od dinamita obtesanim obrazom, leži samo še Cila, njegova Cila, vlačuga nad vlačugami, prešustnica, kanalja, ki se je že bogve kolikokrat spečala z drugimi, ki je v sami srajci sedela na Piškurjevih kolenih in mu je v satanski pohotnosti grizla obraz, temu vlačugarju, ki ni bil nič manjši prašič, kakor ona, ki je viseč na njegovem vratu preklinjala svojega moža s psovkami, kakor strela ostrimi.

Toda Klemena niso dosegle te psovke, zakaj gluhi je bil. Gluh in slep. In v možganih mu je živela samo njegova žena z

vodenimi očmi. Živela pa je v možganih, kakor daljne sanje, hude, ki se jih ni mogoče več spomniti.

Ko so ga pripeljali domov, ga je Piškur prijel za roko in ga peljal v sobo. Tam ga je posadil na stol in se je vrnil k Cili, ki je mrko gledala skozi vrata za njim. Otroka sta ga nekaj časa opazovala, potem sta se namrdnila in se šla potepat.

Klemen je sedel na stolu nepremično — kakor dihajoča soha. Onadva pa v kuhinji vsak v svojem kotu. Cila si je s pestjo podprla brado, Piškur se je z rokami naslonil na mizo in je zijal skozi okno. Mrak se je plazil skozi okno in je pregrnil ves prostor s črnim zastorom. V daljavi so nekje zabijali delavci pilote v zemljo. Z dvorišča se je včasih zagnal pod nebo otroški krik.

Cila je vzdihnila. Enkrat, večkrat. Piškur se ni ganil. Potem je vstala in zaprla okno. Dražil jo je molk. Obrnila se je k njemu in pritajeno, kakor da bi se bala Klemena, je šepnila:

— Zini kaj!

Tiho.

Barva njenega obraza je bila zoprna. Kakor obledela, rumena zavesa. Lasje so ji silili v velike oči, ki so bile čudno svetlosive. Sijaj jim je bil moten in moker, kakor da bi neprestano plavale v vodi. Kadar je bila natakunjena, je izbljuvala iz sebe vse, kar ji je viselo na jeziku.

Danes, ko je prišel Klemen domov, je bila prenapolnjena srda. Stud do moža se ji je povečal do ogromnosti. In sedaj ni vedela, kaj bi. Razočarana v svojem upu, da dobi denar, pokojnino, zveziženega moža, ki ga ni hudič vzel, in fanta, ki se ji kuja zaradi njega, ker noče živeti pri taki pošasti. Vrtelo se ji je vse to v glavi, jo razburjalo, da je metala iz sebe vso nizkotnost, ki ji je bila prirojena. Udarila je po mizi in bleknila skozi stisnjeno grlo:

— Ne drži se kakor žabja podobica!

Rudar se je razvnel, zakaj tudi njega je dirnil Klemenov prihod.

— Ne zmerjaj mene! Tam ga imaš!

— Ta je gluh in prismojen.

Rudar se je zasmel.

— Kaj pa sedaj?

— Kaj jaz vem!?

— Ampak...

— No, ampak —

— Proč grem.

To ji je večkrat razodel. Ali vsakokrat se je premislil. In ga je umela tudi zadržati. Danes pa se je vseeno prestrašila. Saj ji ni bilo veliko do njega. Toda ravno sedaj, ko je strašilo doma —

Velike oči so se še povečale in v kotih se je nabralo polno vlage. Vsa mehka je postala.

— Kaj praviš?

— Da grem proč. Ne morem ga gledati.

— Pa ne pojdeš.

— Ne bom ne gledal večno te žalostne figure. In še bedaste povrhu.

— Tem bolje, če je bedast. Nama ne bo nič na poti. Sicer pa bo kmalu guznil.

— Tebi na čast, seveda!

Tole jo je pa zopet razkačilo. Zadrta se je nad njim:

— Kako pa govoriš nocoj z menoj? Govedo! Si se me nažrl, sedaj pa misliš adijo, zbogom —. O, ne boš!

Piškur je počasi in premišljeno vstal. Dal je roke v žep in se razkoračil pred njo. Nagnil se je z obrazom k nji in se ji rogala.

— Ti — kdo pa si ti?

Cila je bila vlačuga in je to vedela. Zardela je in naenkrat se ga je oklenila okoli vratu, pritiskajoč ga z vso silo na svoja polna prsa. In ga ni izpustila. Piškur se ji je trgala iz rok, toda vse bolj ga je stiskala k sebi. Čisto k njegovemu telesu se je pritiskala in je glasno sopla.

Rudarja je stik z njenim telesom omamljal. Postajal je krotak. In ni trajalo dolgo, pa jo je tudi on stisnil k sebi.

Tačas so vrata zaškripala in čez prag je spolzela Klemenova senca. Zletela sta narazen in sta se močno prestrašila. Bilo je že temno. Samo oddaljena obločnica je sipala svojo luč skozi okno.

Klemen je šel počasi, tipajoč, proti njima. In smehljal se je. Krenil je k Piškurju. Ta je trepetal in se mu ni umaknil. Ko ga je Klemen otipal, je stegnil roke proti njegovemu obrazu. S konci prstov mu je otipal obraz. Njegove smehljajoče ustnice so se skremžile na jok. Obrnil se je nato k Cili. Ko se je dotaknil njenih rok, se je treslo vse njegovo telo. In njegovi prsti so tipali dalje. Glasovi, smehu podobni, so vreli iz njega.

— Cilka, Cilka...

Cila je mislila na smrt. Potem so njegovi prsti zdrseli po vratu na njen obraz in se ustavili na očeh. Sveža koža na njegovem obrazu je postala temnordeča in se je napela. Usta je odpiral in zapiral. V njih je ležalo mrmranje, ki je bilo slično mrmranju zadovoljne mačke. Naenkrat pa jo je potisnil k zidu in se z vsem telesom naslonil nanjo. Kolena so se mu udrla v njen mehki trebuh, z rokami je objel njen hrbet in jo silil k tlom.

Klemen je zahteval njeno telo. Nič drugega več na svetu.

Cila je kriknila, potem pa je pobesnela. Z vso silo svojega telesa se je vrgla naprej, da je Klemen odletel. Zakrilil je z rokami in se opotekel po kuhinji. Priskočil je rudar in ga pahnil v sobo. Klemen je otipal posteljo in se je zvrnil nanjo. Tiščal je obraz v blazino in je renčal, renčal vedno tišje, dokler ni omagal.

Cila in Piškur sta se spogledala; ko si je opomogla od strahu, je spregovorila:

— Kdo bi si mislil!

Sedela sta še dolgo v temi in sta premišljala. Potem sta zaklenila Klemena in otroka v sobo in sta zaspala v kuhinji.

Drugi dan je prinesel Klemen dosti denarja domov in Piškur je ostal pri Cili. Starejši fant je vodil očeta po mestu do večera. Tako nista imela dosti sitnosti z njim. Kadar je zahropel in pričel iskati Cilo, sta ga zaprla v sobo. Stradala sta ga. Po treh tednih je bil Klemen že suh in mršav. Koža na obrazu je postala cunjasta, roke koščene. Upala sta, da se ga na ta način kmalu iznebita.

* * *

Na dan Piškurjevega godu je Cila spekla mesa in potice in kupila mnogo vina. Zvečer sta praznovala ta imenitni dan. Sama. Otroka sta sedela na tleh; glodala sta kosti in pila vino, ki jima ga je dajal Piškur. Cila je polnila kozarce in trkala s Piškurjem in bila sta dobre in razposajene volje. On je kadal cigaro in pravil dovtype, katerim sta se otroka od srca smejala.

Cili je zlezlo vino v telo. Lasje so ji padali na vse strani in se je tako močno grohotala ter tolkla po kolenih, da je bila vsa zaripla v obraz.

Štirinajstletni Marički, ki je bila polna in močna, je vse to tako ugajalo, da je pustila mlajšega brata na tleh in sedla k mizi. Piškur ji je natočil.

— To ti je babnica, je zacmakal. Kakor ti, Cila!

— Saj je moja hči, se je smejala Cila.

— Samo fanta ji še manjka, je menil on.

— Saj ga imam, je pojasnjevala Marička, ki je že omagovala v pijanosti.

— Oho! sta se oba začudila v silnem smehu.

— Kdo pa je? Le povej!

Toda Marička se je naslanjala na Piškurja in je od mešanice vrtečih se predmetov zaprla oči in zapela. Glas ji je pojema, utonil je v smehu in klecnila je na tla ter takoj zaspala poleg brata, ki je ležal pod mizo pri oglodanih kosteh. Piškur se je zvijal od smeha in je potem pil v dolgih krčevitih sunkih.

— Nesiva ju spat, da nama ne bosta v nadlego. Primi fanta, Piškur, je sklenila Cila. Potem bova pila kuhano vino.

Prijela je Maričko za lase, jo vzdignila in vlekla v sobo. Tudi Piškur je dvignil fanta in ga vrgel na posteljo.

— Sem, sem daj Maričko! Kje bo pa Klemen spal, jo je opomnil Piškur, ko jo je položila na Klemenovo posteljo.

— Saj je vseeno, je dejala ona. Kar pojdiva.

Klemen je sedel na stolu zopet nepremično kakor soha.

Ko sta zaprla vrata, je pristavila vina na ogenj. Piškur je stal poleg nje in jo držal okoli pasu.

Takoj za njima pa je pritipal Klemen. Njegove prej tako ostre ustnice so se smehljale. Z glasnim hrupom sta ga pozdravila oba.

— O, Klemenček, dober večer!

— No, kako z vami, kako?

Klemen je enakomerno ponavljal:

— Cilka, Cilka...

— O, dragi, le bliže, le, saj sem tu.

Zazibala se je k njemu in mu pristavila stol.

— Izvoli, vsedi se! Rogala se mu je, ga potisnila na stol in mu dala kozarec kuhanega vina.

— Na, stari, na najino zdravje!

Oba sta se postavila predenj in sta ga gledala. Vino je bilo vroče in Klemenu se je zaletelo. Zarigala sta onadva od radosti.

— Le pij, le!

Klemen je pil in pil. In ko je izpraznil, sta mu še natočila.

— Da boš laže spal!

In je zopet pil in pil. Vino mu je zastrupljevalo še tisti ostanek duše, ki mu je ostal. Smeh mu je postajal glasnejši. Cila pa mu je venomer podajala vročega vina. Piškur je gledal in se tresel od smeha.

— Na, lep cirkus to, je jecljal.

Klemena je žgalo vino zmerom bolj. Začutil je Cilino bližino. S koščenimi prsti je grabil po nji.

— Cilka, Cilka, je hropel. Pijano se je zagnal s stola, a takoj je omahnil in se zopet vsedel. Cila pa se mu je iznova nastavila. Zopet je planil pokonci, pograbil jo je za roko in jo vlekkel k sebi. Cila se je zarežala in ga potegnila čez prag v sobo. Opotekel se je k mizi, se spotaknil in padel na posteljo počez, čez Maričko.

Ko je začutil žensko telo poleg sebe, je legla na njegov obraz zadovoljna senca. Roko ji je položil okoli vratu in se stisnil k njej kakor dete k materi. In zaspal je takoj v vinski omotici.

Cila se je vrnila v kuhinjo in utrujena od tega dne se je naslonila čez mizo. Piškur, bolj pijan kakor utrujen, jo je pahnil na posteljo in ugasnil luč. —

* * *

Proti jutru se je Klemen prebudil in je bil bolan še bolj kakor druge dneve. Začutil je žensko poleg sebe. Nasmehnil se je in šepnil:

— Cilka!

Vsedel se je na rob postelje. Tedaj se je pritepel odnekod njegov dvojnik ali kdorkoli in mu je zagnal vodene oči v bolne možgane.

Zresnile so se mu poteze. Kakor da bi se bal, kakor da čuti grozo blizu sebe, je stegnil roke v bran in je smrtno preplašen zastokal:

— Vodene oči...

Telo, ki je ležalo poleg njega, se je zganilo. Topla roka se ga je dotaknila. Glas se mu je tedaj izpremenil v divji krik, s katerim se je zagnal na telo. Prste je razprl in jih nato zapičil v njen goli vrat. Zaškrtnil je goltanec, zagrgal je strahotni glas in utihnil.

Tiščal je vrat in tulil:

— Vodene oči, vodene oči...

Potem se je skrivil v klopčič in je padel na tla.

Red - v majhane pisave, pravi majhane! - faras se živi med delavcem, a ni morale
Feb 17/50

I. A. Krylov / **Velmož in modrijan**

Velmož je z modrijanom modroval

o marsičem in mu dejal:

«Povej mi ti, ki svet poznaš do dna
in kot iz knjige ljudstvu čitaš iz srca,
kako je to, da kar že ustanovimo mi,
sodišča ali družbe učenjakov,
in komaj dobro se ozremo, — cvet bedakov,
že prvi v njih sedi.

Kaj zoper to zdravila ni?»

— «Težko,» odvrne modrijan:

«Enako družbam se godi učenim
(a to med nama), kakor hišam se lesenim.»

— «Kako?» — «Glej, svojo sem dogradil oni dan;
lastniki v njej še niso se vstanili,
a murni so že davno notri se vdomili.»

(Iz ruščine preložil B. Vdovič.)

Honoré de Balzac / *Lepa Imperija*

(Iz «Contes Drolatiques»)

Preden je bourdelski nadškof odšel na cerkveni zbor v Kostnico, je vzel med svoje spremstvo prav mladega svečenika, srčkanega Touranca, ki se je znal prikupno vesti in govoriti, kakor bi rožice sadil, saj je veljal za sinú proslule Saldeje in kraljevega namestnika. Tourski nadvladika ga je bil svojemu duhovnemu bratu, ko je potoval skozi to mesto, radovoljno prepustil kot za dar, vedoč, kako zelo so teološke srbečice pereče; taka darila so med nadškofi običajna. Potemtakem je prišel mladi duhovnik na zbor in dobil stan v hiši svojega prelata, ki je bil mož npravnega vedenja in visoke vede.

Filip de Mala, kakor je bilo duhovnu ime, je sklenil, da se hoče spodobno obnašati in dostojno služiti svojega pokrovitelja; vendar je videl na tem bogorodnem koncilu rámeno dosti ljudi, ki so bili bolj bogohulniki nego bogohvalniki, pri vsem tem pa so služili celó več odpustkov, zlatnikov in nadarbin nego drugi, ki so živeli pametno in pobožno.

Neko noč pa, ko se je zali hudič hotel polastiti njegove kreposti, mu je vdahnil v uho in um, naj si nagrabi zalog do mile volje, češ, vsakdo zajema v naročju naše matere svete Cerkve, pa ga ne izčrpa; ta čudež že sam po sebi dokazuje božjo močnosť. In mladi svečenik iz vesele Touranščine si ni dal dvakrat reči. Sklenil je pirovati in žirovati, privoščiti si nemške pečenke z omakami vred, kjerkoli bi mogel priti brezplačno do njih, zakaj bil je ubožen ko cerkvena miš.

Ker je od sile zdržno živel, posnemajoč svojega nadškofa, ki ni več grešil, ker ni mogel, in je zato veljal kot svetec, so ga gostoma napadale hude skušnjave in zbog tega mu je bila duša žalostna, to pa tem bolj, ker je venomer srečaval grobo prezalnih in zapeljivih deklin, stanujočih v Kostnici, da bi razsvetljevale razum zbranim očakom. Od jeze je hotel počiti, ne vedoč, kako bi se pridružil tem svetlim srakam, ki so se včasih obregale na kardinale, opate, veljake in velmože, poslance, škofe, kneze, vojvode in mejne grofe, kakor da so to uborni pisarji brez okroglega v žepu.

Po večerni molitvi si je izmišljal, kako naj bi katero njih nagovoril; sestavljal si je nekak ljubavni brevir z vprašanji in odgovori, za vsak slučaj. In ako je drugi dan po večernicah naletel na katero teh knežen, ki so se s svojo debelušnostjo šopirno

valjale po svoji nosilnici, v spremstvu oboroženih oprod, je obstrmel z odprtimi usti, v zadregi kakor ščenec, ki muhe lovi, ter jim buljil v ognjevita obličja, ki so ga perela v dno srca.

Nadškofov tajnik, plemenitnik iz dežele črnih gomoljik in testenic, mu je bil jasno in glasno razložil, da si cerkveni očetje, upravitelji in prizivni svétniki pridobivajo ne s svetinjami ali odpustki, temveč z obilnimi darovi, z dragulji in zlatnino, dostop k najjemenitnejšim izmed teh razvajenih mačk, živečih pod zaščito knezov in krezov cerkvenega zbora. Tedajci je neboré Touranec, akoprav je bil še tak golič in negodnik, začel zbirati zaklad: v slamnjačo je vtikal zlatnike, ki mu jih je dajal blagi nadškof za njegove pisarije, upajoč, da jih bo nekoč dovolj nakopičil in potem mrvico podvoril kardinalovi vlačugi. Vse drugo pa je Bogu prepustil.

Njegova oprava je bila od temena do petá tolikanj oguljena, da je bil toliko podoben božjemu stvoru, kolikor je koza z nočno čepico na rogeh slična gospodični. A ker ga je vzpodbadal pohlep, je vsako noč postopal po kostniških ulicah, malobrižen za svoj život in večno v opasnosti, da mu kak suličar z bradnico predere drobovino. Tako je prežal na kardinale, ki so lazili k svojim lepoticam.

Tačas je videl, kako se po hišah prižigajo voščénice; in mahoma so se razsvetlile vse duri in križke. Potem je slišal, kako so se posvečeni opatje in drugi zabavali, srkali in srebali najboljšo kapljico, kako so skrivoma peli zaljubljeno alelujo, ne meneč se, kdo kaj ve za godbo, ki jim je svirala vmes. Kuhinja pa je delala prava pravcata čuda in skrbela za to, da opravilo ne bi postalo dolgočasno: za preludij so služile mastne, krepke juhe, zornice in svitnice so bile kračmanove, pri večernicah so imeli slastne pečenke, ob hvalnicah pa so se topile sladkarije po grlu. Po dolgem žirovanju in pirovanju pa so vrli žreci umolknili. Oprode so se jim kockali na stopnicah, mezgi pa, ki so čakali na ulici, so se ritili v razvedrilo. Vse je bilo v najlepšem redu! I no, vera in pobožnost tu še ni bila opešala. Zategadelj so spalili strica Husa. In vzrok? V skledo jim je hotel seči, ne da bi ga bil kdo vabil. Sicer pa mu je prav; pokaj je pač bil hugenot, preden so hugenoti prišli na svet?

Ampak vrnimo se k ljubkemu Lipetu Malemu. Čestokrat je dobival bunke po glavi in sunke pod rebra; ali zali duh ga je batril in bodril, češ, da bo prej ali slej prišla tudi nanj vrsta in da postane kardinal, vsaj pri kakšni ženski. Pohota ga je delala drznega kot jelena jeseni, tako da se je nekega večera vtihotapil

v najzaljšo hišo v Kostnici, kjer je na najvišji stopnici gostokrat videl komornike, konjarje, dvorske plemčiče, tekače, ki so s plamenicami čakali svojih gospodarjev: vojvod, kraljev, kardinalov in vladik.

«Ah,» je jeknil, «onale mora biti krasna in mikavna!»

Oborožen kopjanik ga je puštil mimo, meneč, da spada k spremstvu bavarskega kneza izbornika, ki je pravkar odšel iz hiše in morda kaj pozabil, kar naj bi mu bil donesel ta črnorizec. Urno ko krt je Filip de Mala predirjal stopnišče, kamor ga je gnal zli ljubavni bes; opojen vonj po dišavah ga je privedel blizu komnate, kjer je gospodinja čevrljala s svojimi ženskami, odpenjaje si nakit in obleko. Ves osupel je obstal kakor tat pred pandurji. Gospa je bila brez čepice in srajčice. Sobarice in dekle, ki so gospodinjo napravljale za noč, so ji čedno telesce spretno in okretno baš iz povojev izluščile, hočem reči slekle, tako da se je zmedenemu popu ob durih izvil iz prsi goreč «ah», ki je dišal po ljubezni.

«Kaj bi rad, mali?» je vprašala kurtizana.

«Vam dal svojo dušo,» je bleknil, hoteč jo pojesti z očmi.

«Lahko prideš zopet jutri,» je povzela, da bi se mu grobo porogala.

Filip pa je, čez ušesa rdeč in zaripel, dostojno odvrnil: «Ne bom umanjkal.»

Kakor norša se je spustila v krohot. Filip je onemel, vendar pa je poželjivo in prežavo pasel po nji svoje poglede, ki so se čudovito blesketali od hotljivosti. Kar nič ni povetil oči pred odkritimi čari kot pred razpuščenimi bujnimi lasmi, lijočimi po hrbtu, ki se je svetil nalik izlikani slonovi kosti in se tu pa tam med neštetimi valovitimi predeni bohotno belikal. Na snežnem čelu je imela brušen rubin, ki pa je izžareval manj ognja in molnje nego njene črne oči, ovlažene s smejavimi solzami. Nagajivo je vrgla kvišku svoj kljunati čeveljček, z zlatom vezen kakor mašno oblačilo, pri tem pa je napravila nespodobno kretnjo ter pokazala nožico, manjšo mimo labodjega kljuna. Tisti večer je bila židane volje, drugače bi bila velela vreči skozi okno malega ostriženca, ne da bi ródila zanj več nego za svojega prvega škofa.

«Beštre oči ima, gospa!» je opozorila ena izmed hišen.

«Iz katere mišine pa je prilezel?» je poizvedovala druga.

«Ubogo dete!» se je rogala gospodinja, «mati ga bo iskala. Na pravo pot ga je treba zopet spraviti.»

Touranec pa se ni dal izbegati; z naslado je motril posteljo od zlatega brokata, kjer naj bi v kratkem počivalo telo prekrasne

ljubovnice. Ta pogled, sočen in poln ljubavne modrosti, je vzbudil gospe domišljijo. Na pol v smehu, na pol že zaljubljena v malčka, mu je ponovila: «Jutri!» ter ga odpustila s kretnjo, pred katero bi bil pod klop zlezal sam papež Ivan, tembolj, ker je bil siromak kakor polž brez hiše, saj ga je bil koncil bašte razpapežil.

«Že spet ste, milostna gospa, obljubo devištva izpremenili v grešno poželenje,» se je oglasila ena med ženščinami.

In vsa družba v hihit in hohot. Filip pa se je izmuznil, za devajoč se ob podboje, motoglav in potoglav kakor mačka z vrečo čez glavo, tako ga je bil omamil pogled na to božjo stvarco, ki je bolj mikala nego rusalka, vstajajoča iz vode... Zapametil si je živalske podobe, vklesane nad vrati, in se vrnil k staremu dobričini nadškofu, noseč v srcu polne malhe vragolij in grešnih nakan. Dospevši v svojo kemenato, je vso noč prešteval svoje rumenjake, pa jih ni hotelo biti nikdar nad štiri. Ker pa je bilo to ves njegov sv. Imam in ni črez to gleštal ne bora ne beliča, je pač upal zadovoljiti krasotico, če ji podari vso svojo imovino.

«Kaj pa vam je, Filip?» mu je dejal blagi nadvladika, ki ga je vznemirilo premetavanje in skrivno vzdihovanje njegovega pisarja.

«Ah, milostivi gospod,» je odgovoril ubogi duhovnik, «čudim se, kako more tako srčkana in sladka ženica človeku tolikanj težiti srce!...»

«Katera pa?» je povzel nadvladika ter odložil brevir, ki ga je blaga duša prebiral za druge.

«Oh, Jezus, hudi boste name, blagi moj gospod in pokrovitelj, kajti videl sem gospo, ki je vsaj kardinalova ljubica... In plakal sem se, videč, da mi nedostaje več kot enega preklicanega trdnjaka, da bi mogel njeno trdosrčnost izpreobrniti v radodarnost...»

Nadvladika je namrščil strešico, ki jo je imel nad nosom, in ni rekel ne bev ne mev. Zbog tega se je ponižni in pohlevni farček tresel v svoji koži, bridko obžalujoč, ker se je izpovedal svojemu načelniku. Ali iznenada se je oglasil sveti mož: «Je li zares tako draga?»

«O,» je kliknil mladenič, «oskubla je prenekatero mitro in pobrala dragulje iz marsikake škoflje palice.»

«Slišiš, Filip, ako mi obljubiš, da ne boš več mislil na njo, ti dam trideset zlatih iz blagajnice za uboge.»

«Ah, milostivi gospod, preveč bi pri tem izgubil!» je odgovoril dečko, goreč ob misli na slastni zalogaj, ki si ga je obetal.

«O, Filip,» ga je pokaral dobri Bourdelčan, «a ták hočeš iti k vragu in cveliti Boga, kakor vsi naši kardinali?»

In brumni dušni pastir, presunjen v bolesi in goresti, se je okrenil v molitvi k sv. Gacijanu, zaščitniku devičarjev, naj otme svojega služabnika. Temu je velel poklekniti in se priporočiti tudi sv. Filipu. Ali prešmentani farček je na tihem prosil svojega svetnika drugačne pomoči, da bi namreč dal sile, če bi ga krasotica drugi dan milostljivo in smilečno sprejela. Blagi nadškof pa je bil močno zavzet nad vnemo svojega sluge in mu je zaklical: «Sinko, le pogum, Nebo te bo uslišalo!»

Medtem ko je drugi dan prevzvišeni na cerkvenem shodu rohnel proti nesramnemu rovanju kristijanskih apostolov, je Filip de Mala trosil svoje trdnjake, zaslužene v potu obraza, za dišečine, kopeli, dragomast in slične postranščine. Namazilil se je kakor nevesta pred poroko. Potlej se je odpravil po mestu, da bi poiskal stanovanje svoje srčne kraljice; in ko je vprašal prepotnike, čigava je tista hiša, so se mu smejali v brk, anti češ: «Odkod se je pa vzel ta bedak, ki še ni slišal o lepi Imperiji?» Rámeno se je prestrašil, da je zadegal svoje božjake hudiču v golt: proslulo ime je jasno pričalo, da se je dal ujeti v grozno past.

Imperija je bila najošabnejša in najbolj muhasta deklina v svojem obrtu. Razen tega je veljala za najsijajnejšo krasotico in, kakor so pravili, je najbolje umela okoli prsta oviti kardinale, pretentati najsirovejše vojščake in zatornike ljudstva. V oblasti je imela hrabre stotnike, samostrelce in vlasteline, željne, izvršiti sleherni njen ukaz. Samo besedico bi bila črhnila in ubili bi bili vsakogar, kdor bi jo bil količkaj nadlegoval. Za ljubeč nasmešek so ji prinesli odsekanih človeških glav, kolikor jo je bilo volja. Neki plemič de Baudricourt, stotnik francoskega kralja, jo je često v šali vprašal, če ni treba danes nikogar pokončati za njo; in prenekateri pop, ki ga je čul, je pri tem prebledel.

Samo z visokimi cerkvenimi dostojanstveniki se je gospa Imperija kazala popustljivo, sicer pa je ves svet vodila na vrvici: tako milo je znala rožice saditi in ljubezen gojiti. Najbolj čednostni in najbolj neobčutljivi, vsi čiherni so ji šli na limanice. Zastran tega pa so jo cenili in čislali kakor pristne knežne in kraljične ter jo klicali za gospo. Ko se je nad tem pritožila prava in poštena gospa, je cesar Žiga odgovoril: «Ve, častite gospe, ste čuvarice čistih šeg svete kreposti, gospa Imperija pa hrani sladke zablode, ki izhajajo od boginje Venere. Vsakemu svoje...» Pristne kristijanske besede, ki so bile čestitljivim gospem v spotiko, vendar po krivici.

Filip je razmišljal o divjem napoju svojih oči v pretekli noči in se je bal, da je bilo to vse. Tačas se ga je polotila žalost. Ne da bi mislil na jelo in pilo, se je potikal po mestu in čakal ure; bil je namreč preveč izbirčen in sladkosneden, da bi si bil poiskal kako drugo, bolj dostopno nego gospa Imperija.

Silen ponos ga je navdajal, prešinjala ga vroča želja in bičala ga je strast, pod katero se je dušil; ko je napočila noč, se je torej kakor jegulja splazil v hišo nje, ki se je opravičeno imenovala kraljica cerkvenega zborovanja: kajti pred njo so se uklanjale vse avtoritete, božje in človeške znanosti kristijanstva. Hišnik, ki ga ni poznal, mu je baš nameraval pokazati vrata, kar se oglasi sobarica na vrhu stopnišča: «Čujte, gospod Imbro, to je malej naše gospe.»

In ubogi Lipe, zaripel in blažen nalik svatovski noči, se je opotekal po polžasti stolbi navzgor. Sobarica ga je prijela za roko ter odvedla v dvorano, kjer se je že gospa, za zdaj le nalahno nališpana, v sladki brezdelici zvijala in zvirala. Krasotica je sedela za mizo, ki je bila prestrta z zlatovezenim žametom in obložena z raznimi skledami in skodelami. Poleg starinskih steklenic so stali dragoceni napitni kozarci, krožniki in krože, brušeni vrči starega ciprčana. Hipokras in druge dišeče pijače so dehtele iz trebušatih majolik in konev zraven košar, zvrhanih s špecerijami; pečeni pavi, zelene omake, prekajene kračice bi bile delale skomine mlademu svečeniku, da mu ni rojila edina gospa Imperija po glavi. Opazila je, da razen nje ne vidi nič, ne sliši nič, kot bi bil mrtva stvar. Čeprav je bila navajena na bogoskrunske pobožnosti tonzuriranih glav, se je vendar čutila jako polaskano; kajti ponoči se je bila resnično zatelebala v nebogega malčka, ki ji je potem hodil še ves dan po glavi.

(Iz francoščine preložil A. Debeljak.) — (Konec prihodnjič.)

Cvetko Golar / Vstala ptica

Vstala ptica je iz gnezda
in iz sanj devotka Mana —
zala, rožasta Gorenjka
je devotka mlada Mana.

Ko v potoku se umije,
je kot ribica postrv,
kot srebro in kri zasije,
žamet njena je obrv.

Vsa diši kot dan spomladi
v rosi bisernih planin,
ko Marija zre iz lin
po pšenici in livadi.

Mana, Mana, kot molitev
sladko tvoje je ime —
zala, rožasta Gorenjka,
sladko tvoje je ime!

Menila je prava, jekalendne meglenosti ni

Aug. Pirjevec / Maks Pleteršnik

(Nadaljevanje)

Kako realno je sodil Pleteršnik v tem oziru, nam priča najbolje njegov članek «N a š a p r i h o d n o s t»,²⁷ menda edini politični članek iz njegovega peresa. Karakterizira Pleteršnika, a karakterizira tudi dobo: «N a š e d e l o v a n j e m o r a , a k o h o č e m o , d a b o i m e l o z a ž e l j e n u s p e h , p r i m e r n o b i t i o k o l i š č i n a m i n p o t r e b a m n a š e g a n a r o d a», tako je odklonil Pleteršnik, da bi sodili slovenske razmere po drugih narodih in da bi reševali slovenski problem po tujem vzorcu. A potrebe našega naroda — in tu je središče, iz katerega se razvija Pleteršnikovo premišljevanje — se karakterizirajo z dejstvom, da je narodni obstoj Slovencev ogrožen od dveh strani, od Nemcev in Lahov. Kaj je narediti Slovence, da ne utonejo niti v laškem niti v nemškem morju, kaj nam je narediti, da ostanemo udje osemdesetmilijonskega slovanskega naroda, «k i i m a p r e v z e t i o m i k o n a s l e d n j e d o b e i n b o l j m i r o l j u b n a i n p r a v i č n a n a č e l a s p r a v i t i v m e d n a r o d n o ž i v l j e n j e , k a k o r g a j e n e m š t v o m o g l o». Pleteršnik odgovarja: «V n a š i h č a s i h n a r o d , k t e r i n e č e p o g i n i t i , n e p o g i n e . K o b i v s a k S l o v e n e c ž i v o m i s l i l i n č u t i l : , J a z s e m S l o v e n e c , j a z s e m S l o v a n , m o j a n a r o d n o s t i m a t o l i k o p r a v i c e o b s t a t i i n r a z v i j a t i s e , k o l i k o r v s a k a d r u g a ' — o n d a n a m s e n e b i b i l o t r e b a b a t i n a r o d n e s m r t i». A Slovence tare dušna in gmotna revščina, druga izvira iz prve, in narodu je treba pomagati na noge. To je program Pleteršnikovemu delu, kakor si ga je zapisal sam leta 1868. in po katerem se je ravnal: p o m a g a t i S l o v e n c e m i z d u š n e r e v š č i n e.

V nadaljevanju obravnava Pleteršnik naše «r e v e», našo politično nemoč²⁸, p o m a n j k a n j e z a v e d n e g a i n i z o b r a ž e n e g a ž e n s k e g a n a r a š č a j a , p o m a n j k a n j e d r u ž i n , k j e r b i r e s n i č n o g o s p o d o v a l o s l o v e n s k o m i š l j e n j e , k a j t i o b i s k č i t a l n i š k i h i n d r u g i h n a r o d n i h p r i r e d i t e v š e n e l e g i t i m i r a s l o v e n s t v a i n k o n č n o g m o t n o r e v š č i n o n a š e g a n a r o d a , k a t e r i j e p o m o č i l e s p o l j e d e l s t v o m , o b r t n i j o i n k u p č i j o.

Iz Pleteršnikovih izvajanj nas zanima posebno še stališče, ki ga je zavzel v vprašanju, ali naj Slovenci obdržimo svoj jezik, ali naj ga zavržemo in zamenjamo s kako umetno tvorbo ali s srbohrvaščino? Ta problem, ki se v tej ostri formu-

²⁷ «Slovenski Narod», 1868., št. 25, 27, 40, 42.

²⁸ Leta 1874. je sodil Pleteršnik, da je bil po dolgem spanju naš prvi svobodni politični čin upor proti volitvam v frankfurtski parlament. Slovanstvo, str. 186.

lizaciji ni mogel menda roditi pri nobenem drugem narodu nego samo pri Slovencih, se je pojavljal že od Vodnika in Prešerna vseskozi do današnje dobe in je bil tudi v šestdesetih letih na dnevnem redu. Pleteršnik je zavzel tu isto stališče kakor par let poprej Levstik v «Napreju»,²⁹ odklonil je misel, da bi kovali in varili kak skupen jezik, zagovarjal razvijanje «narečja in njegove literature», ker «če bi se narečje in njegova literatura zanemarila, pretrgala bi se s časom ona živa zveza med prostim ljudstvom in izobraženimi stanovni, ktera je neobhodno potrebna za zdrav razvitek vsega naroda» in skrbeti je treba, «da bo omika p o s v s o d i vsem stanovom enako dostopna». Lotil pa se je Pleteršnik istočasno še drugega vprašanja, katerega Levstik v omejenih spisih še ni načel, «ali bo mogel slovenski narod v slovstvu, umetnosti in vednosti toliko dušne hrane spraviti na dan, da bi zadostovala ogromnemu napredku sedanjih in prihodnjih časov?» Pleteršnik odgovarja: «Nikakor ne!» To nalogo zmore po njegovem mnenju «le ves slovanski narod z zedinjenimi močmi kot jedna slovstvena celota» — in tega edinstva si Pleteršnik ne more misliti brez skupnega jezika; to bo jezik onega slovanskega plemena, «ktero je po številu ali omiki najmogočniji in ima še precej razvito slovstvo».³⁰ Posameznih slovanskih narečij pa ta jezik ne bo izpodrinil, «narečja in njih slovstva bodo ostala poleg vseslovanskega jezika in vseslovanske literature...»³¹ Vsakemu je pustiti, da se po svoje razvija, manj ko je mogoče različne dele v ozke okove enoličnosti vklepati — to je zdravo načelo».

Pozneje je Pleteršnik svoje mnenje revidiral, ko je malo pred vojno odgovoril na anketo o jugoslovanskem vprašanju.³² Skoraj pol stoletja je minilo med Pleteršnikovim člankom v «Narodu» in njegovim odgovorom v «Vedi» in razvoj slovenskega slovstva v tem času je moral nujno modificirati tudi Pleteršnikovo mnenje. Zbliževanje in končno združitev slovenskega in srbohrvatskega jezika kratkomalo odklanja. Na vprašanje pa, ki ga je stavil sam leta 1868., ali bo zmožeg slovenski narod toliko dušne hrane, ki bi zadostovala ogromnemu napredku sedanjih in prihodnjih

²⁹ «Odgovor odprtemu pismu» in «Še nekaj v zadevah odprtega pisma». «Naprej», 1863. Zbrani spisi, IV, str. 161—188.

³⁰ Leto pozneje se je izrekel tudi dijaški shod (4. IX. 1869.), naj se za «višo slovesnost» ne jemlje hrvaški jezik, «ker bi tudi s tem bil narod premajhen» (Levčev argument), temveč r u š č i n a. Gl. Prijatelj: Kersnik... I, 129.

³¹ S tega stališča je bila Pleteršniku slovenščina «n a r e č j e» in ravno tako tudi srbohrvaščina.

³² «Veda», III, str. 350—352.

časov, ne odgovarja več z apodiktičnim «ne», temveč samo še z dvomom, ker so «kulturene potrebe majhnega naroda skoro tolike kakor velikega» in ker so «kulturalna sredstva vobče odvisna od velikosti naroda, od njegovih gmotnih, političnih in socialnih razmer». Petdesetletni razvoj slovenske književnosti je Pleteršniku dokazal, da je našemu narodu mogoče, «do neke meje zadostiti kulturnim potrebam» in s tem odpade tudi ideja in potreba skupnega slovanskega jezika. Na oni strani te meje pa stoji po njegovem mnenju znanstvo. A tudi tu ne trdi več, da ne bomo zmogli Slovenci zgolj znanstvenih in strokovnih knjig, temveč hoče, «naj bi se prepustilo bodočnosti, ali se naj zgolj znanstvene in druge strokovne knjige pišejo v hrvaško-srbskem in slovenskem jeziku ali samo v hrvaško-srbskem». Tudi na to vprašanje je dobil Pleteršnik še odgovor: dočakal je slovensko univerzo, videl njene prve znanstvene publikacije, in slovenska akademija, «Znanstveno društvo za humanistične vede», je sprejela starega Pleteršnika med svoje člane.

O čemer je dvomil mladi Pleteršnik v šestdesetih letih pod najhujšim pritiskom nemškega gospostva, to je v dobi petdesetih let oživel pred njegovimi očmi; koliko je on sam pomagal pri stavbi, nam pričajo njegovi spisi in njegovo delo pri «Slovenski Matici» in slovarju.³³

* * *

Pri «Slovenski matici» najdemo Pleteršnika prvič leta 1871. v odseku za izdajanje šolskih knjig, obstoječem iz 14 profesorjev, katerim je bilo odgovoriti, katere šolske knjige, po kateri vrsti in kako naj se izdajo in kako naj se sestavijo.³⁴ — Februarja 1872. leta je bil Pleteršnik prvič voljen med ljubljanske odbornike «Slovenske Matice»³⁵ in je prišel v odsek za izdajanje

³³ Razen že omenjenih spisov je objavil Pleteršnik v «Narodu» še «Sporočilo ob koncu srečno dovršenega prvega četrletja «Slovenskega Naroda» Njegovi Svetlosti kralju Matjažu Nj. Sv. referenta za slovenske pokrajine, podano od kronista «Slovenskega Naroda». To je verzificiran pregled o ustanovitvi «Slovenskega Naroda» in o glavnih političnih dogodkih zadnjega časa, ki končuje z apelom, naj pride kralj Matjaž v Slovenijo, da «Življenje po slovenskem grobji spet zbudiš...» «Sporočilo» in «Naša prihodnost» sta izšla anonimno. Nisem pa mogel dognati, ali je Pleteršnik objavil v «Narodu» še kaj drugih anonimnih dopisov ali spisov.

³⁴ Prvo poročilo je podal ta odsek 31. maja istega leta in priporočal 2. novembra, naj se izda prevod Pokornega živalstva, katerega sta preskrbela Erjavec in Tušek.

³⁵ Vsi podatki po poročilih v Letopisih «Matice slovenske». Ker je dotična mesta po datumih lahko najti, ne bom navajal strani.

knjig (pozneje se je imenoval književni odsek) in v odsek za narodno blago, ki sta se pa 1875. leta združila. Prvo poročilo je podal Pleteršnik o Tomanovem rokopisu (2. maja 1873.), katerega je izročila njegova vdova, in izjavil, da se te pesmi ne smejo dati neizpremenjene v tisk, ker bi «Tomanovemu imenu bolj škodile, kakor pa primogle k njegovemu oslavljenju».

Kot član književnega odseka je imel Pleteršnik predvsem pregledati došle rokopise in o njih poročati, dvakrat je bil tudi urednik «Letopisu», in sicer za leto 1875. (Poročilo in imenik: Tušek, zabavni del: E. H. Costa) in 1876., a že kmalu je izjavil, da noče biti s a m odgovoren za uredništvo, in predlagal, naj se tudi spisi za «Letopis» izročajo književnemu odseku. Ako so glašajo vsi udje odseka, naj gre spis takoj v tisk, v nasprotnem primeru naj pride spis v odbor, tako da bo imel pravo odgovornost ves odbor.

Mnenja o nalogah «Slovenske Matice» so bila že od vsega začetka dokaj različna in v šestdesetih in sedemdesetih letih se je razvilo o tem vprašanju živahno razpravljanje; zlasti pa so bili krogi izven matičnega odbora mnenja, naj bo «Matica» znanstven inštitut, naj izdaja znanstven časopis in znanstvene knjige. Poglobiti delo «Matice» v tem pravcu je poskušal Pleteršnik leta 1875., a ta poskus je imel interesantnega predhodnika, pri katerem je Pleteršnik tudi sodeloval, rešiti namreč problem znanstvene organizacije izven matičnega kroga — to je Davorina Trstenjaka «Času primeren predlog». ³⁶ Oziraje se na češko društvo «Svatibor», na dunajsko «Concordio» in na društvo pisateljev v Gradcu, predlaga Trstenjak, naj se zbero vsi slovenski pisatelji meseca avgusta ali septembra, da se pogovorijo, kako bi se dalo društvo slovenskih pisateljev ustanoviti in kako «pomagalni fond» oživiti. A pri tem predlogu ni šlo samo za «podporno pisateljsko društvo», temveč za nekako akademijo: «Dobro bi bilo za dušno vzbujanje in yzbujanje narodne zavesti sploh, da bi se občni zbor vsako leto v katerem drugem mestu slovenskih dežel zbiral. Tako delajo nemška društva filologov, naravoslovcev itd. ... Pri teh zborih bi se brali najbolji spisi, ki bi pozneje se v organu društva objavljali...» Da je bila ost Trstenjakovega nasveta obrnjena proti «Matici», proti Costovemu predsedništvu in okostenelosti, kateri je zapadla «Matica» že prva leta, nam priča Vošnjak, ³⁷ a tudi Trstenjakov predlog sam: «Učenjakov uprava je ,republika',

³⁶ «Zora», I., 1872., str. 67.

³⁷ Spomini, II., 204. Tudi matičarji sami so se tega zavedali. Glej Bleiweisov govor na občnem zboru dne 24. januarja 1877.

ni se bati aristokracije, absolutizma, manje pa še bi koristila našemu početju dušna aristokracija». «Novice» so Trstenjakov predlog v celoti ponatisnile, niso pa prinesle nobenega poročila o ustanovnem shodu in odborovem pozivu «Slovenskim pisateljem in prijateljem slovenskega slovstva».³⁸ Tajnik novoustanovljenega društva je bil M. Pleteršnik, ostali odborniki so bili: Dav. Trstenjak (predsednik), R. Razlag (podpredsednik), J. Vošnjak, Fr. Erjavec, J. Jurčič, J. Nolli, J. Ogrinec in V. Zarnik.

14. septembra istega leta je imelo društvo prvi občni zbor v prostorih Narodne tiskarne v Ljubljani.³⁹ Trstenjak je v nagovoru razjasnil smoter društva, «da se olika jezik, da se razsvetljuje naša domača zemlja, da se spozna krasna kraljevina domače prirode, da se vzdigne narodno blago, da izobraženi del našega naroda dobiva zdravo dušno hrano», in ponosno je vzkliknil: «Duh slovenski je krepak, mi med slovanskimi narodi znamo postati Atenčani!»⁴⁰ Nato je bral Trstenjak učeno razpravo «Sojuznice — slovenske Moire», «katero bode prineslo glasilo društva s početkom novega leta». Sklenili so tudi, da izdajo Prešernov album. Pri volitvah novih funkcionarjev je ostal odbor skoraj neizpremenjen in tudi Pleteršnik je zavzel zopet tajniško mesto. Sledili so pozivi slovenskim pisateljem, naj pošljejo prispevke za Prešernov album tajniku M. Pleteršniku, doneske za «Vestnik slovenskega pisateljskega društva» pa društvenemu predsedniku.⁴¹ Prešernov album sploh ni izšel,⁴² prva številka «Vestnika» pa je izšla prihodnje leto kot priloga drugi številki «Zore», a ne nosi nikjer naznanila, da je glasilo «Slovenskega pisateljskega društva». Že 1. aprila je javil Dav. Trstenjak v «Zori» svoj izstop iz odborov Maticе Slovenske, Narodne tiskarne in — Slovenskega pisateljskega društva le zaradi slabega zdravja in «iz nobenega drugega vzroka». «Vestnik» je prenehal 1875. leta in boj za znanstveno glasilo, za znanstveno organizacijo se je prenesel za prihodnja leta v Matico samo.

Na seji 26. maja 1875. leta je bil Pleteršnik izvoljen za drugega podpredsednika (predsednik Bleiweis, I. podpredsednik P. Kozler)

³⁸ «Zora», I., 1872., 208.

³⁹ Istočasno je bil v Ljubljani občni zbor delniške družbe «Narodna tiskarna» (14. julija) in Prešernova slavnost na Vrbi, vzidanje spominske plošče (15. julija).

⁴⁰ «Slovenski narod», 17. septembra 1872. Baš to primerjanje Slovencev z Atenčani je Pleteršnik v članku «Naša prihodnost» odklonil.

⁴¹ «Zora», I., 1872. 304, 328.

⁴² Glej tudi Vošnjak: Spomini, II., 270. «Narod» od 17. septembra 1873 pa je prinesel vest, da se Prešernov album že tiska, in poziv, naj pošljejo pisatelji, ki imajo že kaj za to knjigo namenjenega, odboru ali uredniku albuma J. Jurčiču.

in je staval že na isti seji predlog, naj se odsek za izdajanje knjig razdeli na tri pododseke: za jezikoslovje, za zgodovino in za realne predmete. Tako je skušal Pleteršnik poglobiti znanstveno delovanje «Slovenske Matice» in ustvariti to, kar se s pisateljskim društvom ni posrečilo — nekako akademijo; vsaj formalno bi bil v tem pravcu storjen prvi korak z razdelitvijo v tri odseke. Odbor je odstopil Pleteršnikov predlog književnemu odseku v preudarek in v poročanje na prihodnji odborovi seji, očitno pa je bil v književnem odseku odklonjen, ker ni najti v poročilih o tem predlogu nobenega sledu več.

Prihodnje leto je prišel impulz za znanstveno poglobitev delovanja «Matice Slovenske» od zunaj. Na odborovi skupščini dne 16. februarja 1876. leta se je prebralo pismo Božidara Raiča, v katerem predlaga, naj osnuje Matica strogo znanstven časopis, oziroma mesečnik. A odbor je odločil z večino glasov, da se sedaj ta predlog ne more sprejeti; proti je bil Pleteršnik, ki je skušal rešiti Raičev predlog vsaj v književni odsek. Do burnega razpravljanja o znanstvenem časopisu pa je prišlo že na občnem zboru 24. januarja 1877. leta. Pri šesti točki dnevnega reda, ki je obsegala razgovor o predlogu Bož. Raiča zaradi izdajanja znanstvenega časopisa, je opomnil Bleiweis, da ni navzoč predlagatelj, ki je obljubil odboru, da bo predložil popoln načrt o tem časniku. Nato je povzel besedo Pleteršnik in je poročal v Raičevem imenu, naj bi se izbral odbor treh Matičarjev, ki bi obstojal iz enega filologa, enega zgodovinarja in enega prirodoslovca, ki naj bi izdelali načrt časopisu. «Tak časnik,» meni Pleteršnik, «bi bil koristen za našo literaturo, ako bi se pečal s slovenskim in slovenskim jezikoslovjem, domačo zgodovino in prirodopisnimi vedami. Matica naj bi ga le podpirala in porok bila za obstanek njegov.» Vzorec časopisa, kakor sta ga zamislila Raič in Pleteršnik, je pač iskati v hrvaškem «Književniku», ki je izhajal s podporo «Matice Ilirske» od 1864. do 1866. leta pod uredništvom zgodovinarja Račkega, filologa Jagića in prirodoslovca Torbarja in tem bliže je moral biti ta vzorec našim ljudem, ker so pri «Književniku» sodelovali tudi Slovenci: Bradaška, Valjavec, Macun, Erjavec in Tušek.

V debati, ki je sledila Pleteršnikovemu predlogu, so se spojili «mladi» in «stari», in Šuklje, ki se je prvi oglasil k besedi, je podal programatično kulturnobojno izjavo. Predvsem je konstatiral, da znanstveno življenje med Slovenci hira, da manjka znanstvenih pisateljev in da je temu krivo, da si stojita dve

stranki nasproti. «Večinski stranki je znanost sama sebi sredstvo in namen, ona ne pripoznava nobene meje, razen onih, ki jih stavi pamet, — drugi stranki pa — in to je, hvala Bogu! manjša stranka — je znanost kot pokorna služabnica veri. Matica morala bi ozirati se samo na znanstveno vrednost član- kov, a ne na liberalno, ne na konservativno stališče pisateljev. Od sedanjega, po večini enostranskega odbora se pa naša mlada generacija tega ne nadja.» Zaključil je debato Bleiweis z vehementnim napadom na Mladoslavence in na — «Pisateljsko društvo»: «Naj mi... tisti gospodje, ki so toliko nezaupnic dali Matičinemu odboru, dovolijo vprašanje: Kaj pa je s tistim društvom, ki je bilo leta 1872. na kljub ‚Matici‘ od nasprotnikov njenih pod imenom ‚pisateljskega društva‘ osnovano... Kaj je to tako gloriozno svetu oklicano društvo slo- venskemu občinstvu v 5 letih spisalo in na svetlo dalo? Kje je napovedana spomenica Preš- širnova? Kje je celo to društvo?»

S tem je bilo izdajanje znanstvenega časopisa pokopano. Blei- weis je sicer obljubil, da bo odbor «preudarjal danes slišana mnenja o znanstvenem časniku; ako bi pa on po vsestranskem pretresu ne mogel priti do kakega gotovega sklepa, sklical se bode občni zbor čez par mesecev, da se stvar končno dožene». Vprašanje o znanstvenem časopisu se je še parkrat razpravljalo na Matičinih sejah in v javnosti,⁴³ objavljeno je bilo tudi vabilo na naročbo, a časopisa ni bilo na svetlo in 1882. leta je izročil Praprotnik odboru ostanek naročnine za Matičin «Časopis». Ple- teršnik sam pa je po oni skupščini izstopil iz Matičinega odbora: 21. februarja 1877. je naznanil Bleiweis, da so pismeno javili svoj izstop iz odbora Pleteršnik, Wiesthaler, Herman in Gorup. Ple- teršnik se ni več vrnil v odbor, dokler je živel Bleiweis, častni ud in ‚dosmrtni‘ predsednik «Slovenske Matice».

Več uspeha nego z omenjenima predlogoma je imel Pleteršnik s tretjim predlogom. 10. junija 1876. leta je predlagal v seji knji- ževnega odseka, naj bi se nabirala krajevna imena, katera naj bi Matica uredila in izdala. V ta namen naj se obrne Matičin od- bor do izobraženih domoljubov po deželi s prošnjo, naj bi vsak v svojem kraju nabiral domača krajevna imena in jih pošiljal

⁴³ Glej n. pr. Fr. Podgornika članek «O vednostnem časopisu ‚slovenske Matice‘». «Slovenski narod», 1877., št. 289, 290.

Matici. Mesec dni pozneje je bil Pleteršnikov predlog soglasno sprejet v odborovi seji in Pleteršnik je imel osnovati načrt takega imenika, ki bi ga Matica pošiljala v posamezne župnije za vpis dotičnih imen. To se je tudi zgodilo in došle odgovore je izročil odbor Pleteršniku, akoravno tedaj že ni bil več član odborov. Pleteršnik je vodil to akcijo sam dalje in je poročal leta 1880. Matičinemu odboru, da se je približno 42 odstotkov naprošenih domoljubov odzvalo in da hoče še dalje po pozivih prositi, da mu pošljejo krajevna imena. Odbor je dal nato vnovič natisniti 300 pozivov.

Po Bleiweisovi smrti so se razmere v Matici vendar nekoliko izpremenile. Letopis za leto 1882./1883. leto je uredil že Levec in 5. julija 1882. se je tudi Pleteršnik zopet vrnil v odbor. Voljen je bil v odsek za presojanje sklepov 18. velikega zbora o izpremembi Matičinih pravil, v odsek za izdajanje narodnega blaga in v književni odsek. Odslej se je udeleževal redno vsake seje do svoje smrti in do konca svojih dni nadaljeval tudi zbiranje krajepisnih imen. Na njegovo inicijativo ustanovljeni odsek za zbiranje krajepisnih imen de facto sicer po več let ni obstojal, a oživil se je vselej na novo, kadar je bilo potrebno. Na odborovi seji 17. oktobra 1888. leta je poročal tajnik o delovanju tega odseka, ki je obstojal tedaj iz 19 članov in je razposlal zopet krog 800 pozivov po vsej Sloveniji. 1889. leta je ta odsek na prošnjo deželnega predsedništva slovniško presodil imenike, predložene od posameznih kranjskih okrajnih glavarstev, ki naj bi bili pri ljudskem štetju splošno po Kranjskem vpeljani. Ko je prišlo v Matici vprašanje slovenskega zemljevida na dnevni red, je tudi delovanje odseka za zbiranje krajevnih imen oživelo, 1899. in 1902. leta se je na Pleteršnikovo inicijativo izvolil nov odsek in začel na novo razpošiljati vprašalne pole.

20. aprila 1885. leta je bil Pleteršnik izvoljen za predsednika «Slovenske Matice», a je izvolitev odklonil. Bil je tedaj že urednik slovensko-nemškega dela Wolfovega slovarja in s tem delom se je proslavil daleko izven naše domovine.⁴¹ (Konec prih.)

⁴¹ Kako lepo vlogo je igral Pleteršnik v zadevi Štrekljeve zbirke slovenskih narodnih pesmi, kako možato se je postavil z Levcem, Tavčarjem in Wiesthalerjem proti gonji, katero so uprizorili Štrekljevi principijelni in osebni sovražniki, je razvidno iz Glonarjeve zgodovine postanka te zbirke. Glej «Slovenske narodne pesmi», IV. zvezek, str. *25, *38, *39, *40. Ponudbo, da bi Štrekljevo delo nadaljeval, pa je Pleteršnik odklonil.

KNJIŽEVNA POROČILA

Anton Novačan: *Samosilnik*. Deset povesti. V Ljubljani 1923. Založila Tiskovna zadruga. 156 str. Cena broš. 40, vez. 48 Din.

Kakor malone vsa slovenska proza zadnjih dveh desetletij, je tudi Anton Novačan zrastel iz Ivana Cankarja in ob njem. Zato se seveda ni mogel docela ubraniti mojstrovemu vplivu, posebno ne formalnemu. Bodoča slovenska literarna zgodovina bo zabeležila epohalen pomen slovenske moderne v naši literaturi na pragu dvajsetega stoletja ne toliko v idejnem pogledu — kar je bilo novost za Slovence, nikakor ni bilo za ostalo Evropo — kakor predvsem v formalnem. To je bil tisti revolucionarni čin, s katerim so slovenski moderni porazili svoje predhodnike, zavojevali srca in mišljenje sodobnikov in prisilili slovensko literaturo, ki je hirala od koščenege formalizma Cimpermanovih in Gregorčičevih epigonov ali pa si izposojala zunanje oblike iz tujih literatur (slovenski naturalizem, ki se samoroden poraja šele zadnje čase!) — v en korak z ostalo Evropo. S to formalno noto, ki je v prozi Ivana Cankarja dobila svoj najčistejši umetniški in hkrati najsubjektivnejši izraz in se je pri nekaterih potomcih slovenske moderne dandanašnji razvila v neko naravnost kužno malikovanje oblike, se je obogatil tudi Anton Novačan. Bil je sodobnik slovenske moderne in njen prirodni dedič. Da pa se je v času, ko je bil Cankar suveren gospodar slovenske proze, uveljavil z lastnim izrazom, ki je odražal veren obraz svojega stvaritelja, priča o Novačanovi umetniški potenci, njegovi izvirnosti in samoniklosti.

Novačan je pričel nekako programatično: oblikovati slovensko vas v pesmi in prozi, obrazovati njeno dušo in nje bistvo. In odkril je dva temeljna elementa, ki ju je položil v dušo svoje slovenske vasi: romantiko in prirodni naturalizem. Zakaj ta dva elementa, to sta bistveni črti Novačana samega, ki se bizarno križata na njegovem literarnem filmu. Pristen zemljak: svež, neposreden, nepreračunljiv, divji in nagonski. V tem oziru se mi zdi sličen Hrvat Kosorju v njegovem «Požaru strasti», dasi je Koser bolj elementaren in barbarški, a zato tudi manj prirodni in resničen nego Novačan.

Knjigi «Naša vas» sta Novačanova literarna mladost. Sveži, bujni, prekipevajoči. Vonj te slovenske zemlje je v njih: vera njena in ljubezen; zdravje in lepota; modrost in prikrita žalost. Nad vsem tem pa dih tiste nekoliko sentimentalne romantike, ki je je bil poln pisatelj sam, ko je junačil in križaril po svoji domači zemlji.

Obljubljeni «Banov študent» kot zaključek trilogiji «Naše vasi» — doslej ni izšel. Izšel pa je «Samosilnik».

«Samosilnik» sodi v okvir te trilogije. V nji je ves pisatelj Novačan od enega svojih prvencev («Hedone») pa do sedanjih dni («Peter Kobula»). V knjigi je vrhu tega dvoje obširnejših, odlično pisanih poglavij iz nedovršenega romana «Banov študent» («Muri preganja vrane» in «Čamarjeva krčma»). Tako je v tem zborniku obsežena vsa dosedanja pisateljeva literarna pot, nje rast in razvoj, napor kvišku, do čim popolnejše brezosebnosti, kar je bistvo slehernega tvorca, do čim dovršenejše objektivacije, do čim konkretnjšega in hkrati samosvojega izraza. Vidimo, kako se v svojem početku pisatelj bori s snovjo, ki se mu včasih razteka pod peresom, da je ne more krotiti in ukleniti v strogi ritem zaključene novele; kako se opaja ob stranskih domislekih, ki jih prepleta s svojim žarom in svojo bujno sočnostjo («Hedone»). Potem pa ga vidimo, kako se uči notranjih zakonov povesti pri mojstru novele — Maupassantu ter pri

francoski in britanski groteski («Teta Pavla», «Smeh pred smrtjo» in «Hudič v ulici sv. Mihela»). Vmes nekoliko romantike, ki diši skoro malo staromodno («Pater Sebastijan»), in poleg tega čuda jasen pogled v otroško dušo, ki ga je pisatelj krstil «Prvi greh». Med temi povestmi pa najboljše, najbolj Novačanovo in hkrati najbolj domače, kar more nuditi pisateljevo pero — dvoje solnčno pisanih slik, ne povesti, «Muri preganja vrane» in «Čamarjeva krčma», prepojenih z živopisnimi barvami kakšnega Uprke. In končno — zadnja povest v knjigi in izpod pisateljevega peresa «Peter Kobula», ki sega s svojim problemom v naše dni, enotnejša v zgradbi in izrazu ter že dá slutiti avtorjevo sedanjost pot.

S «Samosilnikom» je torej Novačanova literarna mladost zaključena. Konec je tedaj fantovanju, veseljačenju, veselim napitnicam in podoknicam, konec vaški romantiki. Kam sedaj? Do novih razgledov, do širših in globljih konceptov? Čas, ki živimo v njem, je moten in kalen. Samo močne in bogate duše mōž pregledajo do vseh prepadov in višin, s katerih vejata lepota in skrivnost, ki je povprečnost ne razume in jo sluti v svojem sreju samo umetnik.

V današnjih pustih dneh je Novačanova svetla knjiga dragocen dar. Zato nam je v uteho in veselo upanje.

Fran Albrecht.

Pavel Golia: Peterčkove poslednje sanje. Božična povest v štirih slikah. V Ljubljani 1923. Natisnila in založila Zvezna tiskarna in knjigarna. Splošna knjižnica, zv. 11. Str. 84.

Fr. Milčinski: Mogočni prstan. Narodna pravljica v štirih dejanjih. V Ljubljani 1923. Ista založba. Splošna knjižnica, zv. 12.

Svoj čas, ko so «Peterčkove sanje» prvič uprizorili, je vzbuknila javna debata o tem, v koliko je Golijeva mladinska igra res umetnina in v koliko je izvirna. Ne glede na potek te debate, je že važno dejstvo, da se je sicer malobrižno občinstvo za dramo vendarle pozanimalo in da so bile predstave nabito polne. Tej «božični povesti» vsekakor nedostaja notranje vezi enotnega dejanja, kar je očitno čutil tudi avtor sam, ki je svojo igro nazval povest v slikah, vendar pa je vsaka teh štirih slik poetična in čustveno dovolj močna, da ta dramatični nedostatek nikakor ne moti preveč. Krepko izražena ideja etičnosti sugestivno prevzame gledalca, oziroma čitatelja, ki spremlja ubogega Peterčka skozi njegove bolne privide v božični noči. Tretja slika v gozdu je že kar pesem zase: pesem vtešenih in oživiljenih prirodnih sil, ki pod vplivom duhovnosti kipe v ubrano spokojstvo bajnega zlitja nedolžnega otroškega sreča z naravo. V stihih ni nobene iskanosti in mučne iznajdljivosti, zato lijo kakor sami od sebe in soglašajo s celotno zasnovano igro, ki res da nikakor ni kaka presnetljiva novost, a je vendarle spretno za oder uporabljen motiv, ki je mikal že mnogoterega pisatelja. Kakor Tiltel v Maeterlinckovi «Sinji ptici», tako tudi Peterček išče sreče, ki po njej zahrepeni iz teme in bede, v katero je pahnjen. V božični noči leži bolan — kot Hanica v Hauptmanovi pravljici — in gleda vizije, ki so vsebina tem štirim slikam.

Enotnost, ki jo v «Peterčku» pogrēšamo, pa najdeš v «Mogočnem prstanu», ki je tudi dosegel pri reprizah lep uspeh. Toda zato pa to «narodno pravljico» moti preveč racionalistično izvedena osnovna misel: dobro srce je največje bogastvo, srcu vlada le srce, nad katerim snovnost nima nobene moči. Dejanje pravljice je zelo bogato. Dečku Stanku, čigar mati živi v stiski in pomanjkanju, naklonijo vile mogočen prstan, s katerim si more človek

pridobiti vse bogastvo in razkošje. S tem darom ga bajna bitja poplačajo za njegovo dobrosrčnost in duševno plemenitost. Vendar pa si osrečenec s takim čudežnim sredstvom le ne more pridobiti srca, človeka. Prstan mu sicer pripomore k najširnejšemu uresničenju vseh želja, ki zadevajo materijalne dobrine, ob princesi Vijoli pa čarodejna moč bajila usahne in Stanko vrne prstan vilam in šele njegova lastna milina in dobrotu mu naklonita kraljično. V tem leži etično-vzgojna ost te pravljice. Ob stranskih osebah — gospa Evfemija, ministra Rigomir in Rogoslav itd. — prav dobro opaziš, da je igro spisal Milčinski, ki v njem vse bolj prevladuje ironizajoči ton kot pa zmisel za naivno pravličenje.

Miran Jarc.

Hauptmann Gerhart, Potopljeni zvon. Dramatska bajka v petih dejanjih. Poslovenil Anton Funtek. V Ljubljani 1923. 124 str.

To delo protejskega pisatelja je delalo prevajajcu nemale težave že po svoji vsebini, ki jo je težavno zajeti. Glavna fabula je namreč bohotno prerastla s sestavinami nemške pravljicne romantike, ki dajejo delu tako značilno barvo, da so skoro glavna stvar, saj se «Potopljeni zvon» prav zaradi njih imenuje «bajka». Kdor vzame sam tekst te bajke pred sebe, ga bo stavil v dobo, ko so se pojavljali prvi početki krščanstva med poganskimi Nemci, toda Hauptmann ga s podrobnim popisom interieurja Henrikovega stanovanja jasno opozori, da se vrši dejanje med Nemci neposredno pred nastopom — Lutra! S tem prihaja v umevanje celotne bajke nov, važen motiv: ta bajka igra v času preloma med srednjim in novim vekom! Toda naj se vsebina in poetova zamisel tolmačita tako ali drugače, pravljicni motivi so nje bistvena, mogoče celo glavna sestavina, in ti motivi so vseskozi izrazito nemški.

Prevajavec je bil tukaj postavljen pred odločitev, ali naj tem motivom njih izrazito nemško barvo vzame ali jim jo pusti. Funtek se je odločil za prvo in je s tem šel predaleč. Na mesto zelo plastično izdelanih figur nemškega pravljicnega sveta je moral postaviti precej brezbarvne figure slovenskega mitološkega in pravljicnega sveta in s tem je cela bajka že v zasnovi zvodencela. Tako mora Funtek namesto Freyrja postaviti brezbarvnega «solnčnega boga» (74), ki mu služi tudi za prevod Balderja (89), katerega drugod (91, 106) sloveni s «Svarogom». Enako je Freyo zamenil z Živo (89, 99). Nasprotno pa so «Drutenzöpfe» poslovenjeni preprosto s «kite» (26) in je Henrikovim zarotilom puščena njih notranja nemška oblika (72, 84), dasi Slovenec, ki ne pozna nemške frazeologije, vsega tega ne more razumeti. Stara «Wittichen» je prav po nepotrebnem ožigosana z «Jagobabo» in enako je preprosti «učitelj» v slovenskem prevodu spremenjen v nemško zvencčega «kantorja».

S tem je umevanje celotnega dela otežkočeno ali naravnano v krivo smer, v podrobnostih pa ga pogosto otežuje raba mrtvih, slovskih besed tako zelo, da so včasih kakšni verzi umljivi le s pomočjo originala: jaglecev dobiš tam, ljubice, mrazovih sestic (5); po vigredi za darja (8); nevezano = unbefangen (56); naval čez dan, poljub v nočeh (67); razvratnica = freches Ding (Prezdrznost ti! 70); in o stvareh ne vem nič prekostopnih = überstiegen (= verstiiegen, prenapet, 79); razvraten in razvratnost rabi (79, 80) za ruchlos, Ruchlosigkeit namesto brezobziren, bogokleten, preklet; udelava = blindhassend wütet (81); odporno = widerwärtig (sovražno, 82 — tukaj je tudi prezrl, da misli Henrik z besedo «Dummheit» župnika!); ki v lag vale se = langsam (89); težko je v dninarski navlaki dar ohraniti nebes, ki ne drži ga solnčnodijnega nobena skoba = in all dem Tagelöhner-Werkelkram dies himmlische Geschenk nicht einzubüßen, das — sonnenduftig — keine Klammer hält, ist schwer (91);

utvor uborni = armseliger Spuk (102); črni pah = Qualm (105); kaj žuliš = was fackelst du (109); «orehi gluhi» so germanizem nam. «prazni, puhli» (112); svetopetci = Heuchler (113). Večina teh in v sledečem navedenih napak izhaja iz nekake preozke prevajavčeve perspektive: preveč boječe lepí na pomenu p o s a m e z n e besede ali verza in premalo gleda na pomen opisane situacije, na vsebino in zmisel celotnega teksta.

Neredko je prevajavec zmisel predloge samovoljno spremenil ali celo napačno razumel: ako se stric bi usajal na (!) me = böse sein (8); «postavi kozelček» ni «mach a Mandla», ker se «kozalc» postavi na glavo in ne «po koncu», kakor je tukaj treba (14); in ako mislim, se mi zdi, da sanjam (da so bile sanje — saj pravi v naslednjem «Gotovo, sanjam tudi zdaj», 15); Henrikove besede (18—19), ta važna izjava, so napačno razumljene, tudi se Henrik ne trudi, da bi se «sklonil» (saj leži!), ampak «vzravnal» in pravi v originalu: «Ne maram krone! Ljubezni le! Ljubezni! (= se mi hoče); «Negla» je «ostanček», ne «lonček» (20); «Zvezde so luknjice in solnce je velika luknja v prazno» bi bilo pravilno, kakor pravi pri Hauptmannu starka tudi, da naj Bog prime za šibo (in ne ona), ker so «plašljivci», «bojazljivci» in ne «klopotci» (30); bodi v slast = nimm in acht (poglej!) je po nepotrebem poentirano, «v ovsenico buha vol» (nam. bik!) pa kaže, da Funtek besedila ni razumel ali pa je — po nepotrebem! — skušal Čatežve nedostojnosti omiliti (33); med mezinec (nam. palec!) in kazalec (58); «in v njega rov že zdrnem še s teboj» — s tem «rovom» misli Čatež po svoji naturi in govoricí baš Rutico, zato je prevod napačen (68); koga si pahnil čez vodnjak v propast = wenn stiessest du hinab den Brunnenstein (123) — Rutica mu očita, da je čez ograjo vodnjaka, na kateri je sicer sedela, po njegovi krivdi šla v vodnjak sam, v svojo propast!

«Zelenovampnik» (108) in «sekira sprožna» (119) so nerodno po nemškem kalupu odlite besede; v prvem slučaju bi se lahko reklo «zeleni vamp, vampež, vampnik», v drugem bi bila sama «sekira» popolnoma dovolj! Človek se po pravici začudi, če bere pri Funtku «tod» (117) ali celo «ondod» (69, 71) namesto preprostega in pravilnega «tu(kaj)». Pravilen gen. pl. je «okovov» (61), kdor pa piše «vun» (80), bi moral pisati tudi «vus», kar je enako pravilno. Par verzov se dá z lahkoto popraviti, če suponiramo v njih tiskovne napake in jih popravimo tako: Ti pridi sem, pomagaj, da zakurim (20); nam ne pojo lepo. Ni njemu ne (30); strmel bi, želel, upal, se osmeljal (62); Z njim večje slave ne dobiš (68); v sramoto bridko krščenemu svetu (70); v smeteh še sikofantske duše nič (72); prostaščine — ki trati dan za dnevom (92); in brez odbleska luči izgubljene (117).

Vse te opazke ne morejo zmanjšati vrednosti in cene dela Funtkovega, ki se je tudi v tem prevodu — primerjaj n. pr. str. 107. in 108.! — pokazal starega in znanega mojstra. Naj bodo dokaz, s kakim zanimanjem sem zasledoval pot, po kateri je prevajavec skušal rešiti to ne ravno lahko, prej celo zelo težavno nalogo. Mogoče bodo tudi nekoliko koristile, preden bo ta čarobna bajka, kakor se namerava, stopila na naše odre.

Fr. Milčinski: *Gospod Fridolin Zolna in njegova družina*. Veselomodre črtice. I. V Ljubljani 1923. Splošna knjižnica, zv. 5. Natisnila in založila Zvezna tiskarna in knjigarna. St. 72.

Fridolin Zolna: *Dvanajst kratkočasnih zgodbic*. II. Splošna knjižnica, zv. 21. Ista založba. Str. 72.

Kadar duh zapusti obliko, ki je bila vidni, oprijemljivi izraz njegovega življenja, ostane le še negibni kalup, mrtvo okostje, ki kvečjemu le še molče vpije o neizproslem razpadanju in razkrajanju, ki mu je zapisana gola snovnost. Ta memento pa je za človeka, ki le prerad pozablja na neizbežnost svojega večnega romanja in se rajši preda lenobni udobnosti počivanja, žvižgajoč bič, ki drami in trga iz omotičnosti čutnega životarenja. Človek se po večini trma^s sto vztrajno, s češčenjem in proslavljanjem oklepa takih kalupov, malikov, ki so že zdavno morda zgolj gluho ogrodje in šele satirik, karikaturist ali humorist ga z osmešitvijo teh kultov zbude iz tope navajenosti, z osramotitvijo lesenih idolov ga napravijo dovzetnega za nadaljnjo pot k duhovnemu vseobvladanju veseljstva. Sedanja doba, ta strahotna mešanica tragičnosti in komičnosti, pozblaznelih groz in odurnih smešnosti nudi dramalcem človeštva prebogato izbero vsakovrstnih malikov.

Humorist in karikaturist Milčinski je v dveh knjižicah «veselomodrih črtic in kratkočasnih zgodbic» zgradil prepotrebno spačeno zrcalo, v katerem bo marsikdo lahko našel svoj pravi obraz. Po svoje je Milčinski zamahnil z bičem po svoji okolici. Njegova beseda je vedra, prožna, na videz celo prizanašujoča in dobrohotna, šele kasneje pa te zaskeli globoko zasekana rana in se ne umiriš prej, dokler nisi izpraševalcu vesti mirno in v vsem — pritrtil. Že prva črtica — «Naredba št. 5742.» — je sijajen vzgled take karikature, ki več in jasneje pove, kot še tako učeno in tehtno sestavljene obsodbe okostenelih uprav. Takoj naslednja «O otiščancu in vremenski brigi» se razraste v neizprosno bodljivo zajedljivost cankarske satire, ki je v «Muhah» ohranila še prav tako ostrino, dasi že ovito v blažilnost humorja. Naslednja skupina kramljanj vpliva pa mirneje. To so lične igrčke, ki jih je pisatelj postavil pred deco in tu ustvaril majhen svet, a prav s tako važnostjo in resnostjo, kot je svet «velikih» in «zrelih», ter je baš s to vzporeditvijo dosegel svoj namen, osmešil je na povsem lokav način dejanje in nehanje malikovalcev. Prvi zvezek zaključuje «Smrtna kosa», jedrovit in zasoljen finale, v katerem pisatelj ponovno še ošvrka in ošiba brez izjeme vse: od raznolikih poedincev, predstaviteljev, preko številnih društev in družb, do najširših razmahnenj človeških združenj.

Moč karikature in humoreske leži baš v njeni kratkoči in prožnosti, zato vsaka razpletenost in razvlečenost škodi in slabi prvotno priostrenost. Ta napaka kazi «Vojno legendo» (v II. zv.) pa tudi «Popotno romantiko», ki je vendarle zanimiva zlitina lirične tišine in skrajno ironične rezkosti.

Prebridke resnice vpijejo iz nekaterih zgodb iz «jugoslovanskega» okolja. Lokavi pripovednik te zabava z agami in medvedi, dokler ne zavije pogovora na vžigalice, ob katerih čuješ mnogo prepotrebni opazk na naše javne razmere.

Milčinski hodi povsem svojo pot. Rekel bi, kakor da se ne briga sploh nič za stremljenja in težnje dobe, v kateri živi. Pa nas nenadoma preseneti s knjigami, kot sta baš pričujoči, ter v značilnejših črtah prikaže ves nered, v katerem živimo, bolj kot marsikdo, ki se je ponosito postavil za mogočnega obtoževalca družbe.

Milčinski se smeje, a za tem smehom ždi bolest, veje groza. Kadar bo kdo pisal o naših satirah in karikaturah, se bo moral resno ustaviti ob tem svojevrstnem pisatelju.

Miran Jarc.

Gjuro Arnold. Izabrane pjesme. 1923. Izdala «Matica Hrvatska» u Zagrebu. Str. 128.

Pričujoči zbornik pesmi je nekaka spominska izdaja, s katero je Matica Hrvatska proslavila petdesetletnico književnega delovanja znanca hrvatskega

literata Arnolda, ki se je tudi proslavil kot pisatelj modroslovnih razprav, saj je približno trideset let predaval filozofijo in pedagogiko na zagrebškem vseučilišču. — «Izabrane pjesme» so seveda nastale v dobi, ki je za nas že pretekla, in očitujejo tudi vse znake in odtise onega časa in pokolenja. Zbirko moramo torej motriti bolj z literarnozgodovinskega vidika, da ji odkažemo primerno mesto, saj sodobnik po večini ne bo več v njej našel žara, ki ga izsevajo v nadčasnost zrastle umetnine. Prikupljivi pesnik poje o «Rodu in domu», proslavlja «domovinu», «Hrvatsku» in uporablja pri tem vse priznane narodne pesmi: lipo, jablano, zvezde itd. «V žaru večnih zvezd» zvone mehke žalnice v nastroju boleznega čuvstvanja s primesjo lahnega «fin-de-siècle»ovstva: Mignon (!), Après nous le déluge!, «Jaz sam gusle svoje nosò svud po svjetu...» «Na krilih hrepenenja» plovejo sanje skozi «hladna jutra» in «meglo» pod «notturmo» spominov, v vsepokojnost vdanega pomirjenja.

Četrty del knjige obsega balade in romance, ki so jim motivi vzeti iz biblije, hrvatske prošlosti in sedanosti, ki jo vase zamišljen lirik gleda skozi kopreno svetožalja. Oblikovno spominjajo vse te pesmi na Gregorčiča, Jenka, Medveda in Aškercu.

Knjiga je pregledno urejena in povsem zadošča za spoznavo Arnoldove pesniške tvornosti.

Miran Jarc.

KRONIKA

K petdesetletnici češkega slikarja Maksu Švabinskega. 17. oktobra l. 1923. je praznoval v Pragi petdesetletnico svojega rojstva Maks Švabinský, eden najmočnejših živečih čeških upodabljalnih umetnikov. Rojen na Moravi v Kroměřížu, je absolviral tamkajšnjo realko in prišel kot osemnajstleten mladenič v Prago na akademijo. Svoja dela je razstavil prvič l. 1896. z J. Preislerjem in mahoma vzbudil pozornost češke javnosti. Od takrat je vse, kar ljubi in umeva umetniško delo, z interesom sledilo razvoju tega krepkega talenta, dočim je on zorel in rasel v bogatem udejstvovanju s čopičem in grafičnim delom v resno umetniško potenco, ki ji zgodovina češke umetnosti hvaležno prisoja mesto med prvimi. Društvo «Manes» je proslavilo pomembni jubilej svojega velikega člana s prireditvijo kolektivne razstave njegovih del v praškem Obecnem domu. Ogromen obisk, ki ga je bila ta razstava deležna, je bil mojstru gotovo najdražje zadoščenje za trdo, k najvišjim ciljem usmerjeno umetniško delo.

Razvojna pot mojstra Švabinskega izpričuje močno, brez kompromisov za svojim izrazom stremečo umetniško osebnost; boj duha za ustalitev v resničnosti in v absolutnosti videza okrog sebe. Dela prvih let nosijo še pečat prefinjenega krhkega vzhičenja, ki je razgrela še nerazvito, bolj vplivom kakor življenju poslušno duševnost. Motivi so tako rekoč iz druge roke, izvirajoči iz literarnih meditacij, ki jim lastno doživetje še ni dalo soka in tal. Linija je rahla, prenežna, barve kakor zastrte, bolj kolorit kakor izraz živega utripa. V nejasnih ozračjih tipajoča mlada energija, bolna od teže komaj predramljenih stremljenj, ki jih je razpalila vroča, zaradi svoje intenzivnosti plaha senzitivnost. Toda s prvim korakom v življenje so premagani vplivi in vsa brezcilnost. Dozorevajoč v moža, se je mojster ojačil za neposredni stik z vsem okrog sebe; svet postaja

zanj skrivnost. Dispozicija njegove osebnosti ga je pahnila v naročje zenilje, v življenje «mesa», kjer se opaža, izživlja, očišča in pomalem ustalja v slutnjah in iskanju poslednjih obodov svojega sveta. Vzkipele je v resničnost kakor mošt — omamljen od neugnanosti lastnih moči. Brezštevilni zapiski pričajo, s kakšno žejo odkriva svoj svet; roka izrednih risarskih sposobnosti beleži vsako malenkost, cvetlice, metulje, hrošče, drevje, ribice v vodi, oblake — osvaja si vse, kakor osvaja otrok: golo eksistenco stvari, njen likovni pojav. Z vrsto teh bežnih zapiskov se druži množica portretov — večjidel risb in grafičnih del — iz češke sedanje in nekdanje kulturne družbe. Kolekcija mojstrsko risanih glav živi v naturalistično obseženem pojavu svojih lic. Globlje so tvorne inspiracije ob predmetih, ki ne interesirajo samo očesa. V prvi vrsti žena. Sicer zre tudi njo kakor odkritje neke telesnosti, ki jo pa polni njegova vroča erotična natura s prelestjo in poezijo čiste, moške iluzije. V tem pravcu se osvobojajo v njegovi notranjosti studenci svetle, sladostrastne, moško sanjave lirike, ki označuje njegovo najčistejšo intuicijo. Tako stoji mojster v tem času svojega razvoja sredi življenja kakor sredi vinograda: uživajoč, omamljen, z nešteti zapiski, kjer se uveljavlja le znanje, in s pesmijo vsej tej bohotni, čutni polnosti v srcu. Zdrav, zadivljen, poln sočnega, včasih nekako kmetiškega razkošja. In tej radosti nad vso bohotno telesnostjo dajejo poseben značaj v dnu srca zveneče strune, pokorne vdanosti, otroškosti in ljubezni. V harmoničnem izlivu obeh teh virov tvorne inspiracije je nastalo par del, ki dosežajo vrednote absolutnih umetnin in med njimi v prvi vrsti podobi «V atelierju» in «Modra rajka». — Na potih, kamor je krenil mojster odtod, je kmalu ugasnilo lice neposredne resničnosti. Bistvo, ki ga je opojilo in potem priklenilo v življenje, se je pričelo pretapljati v simbol, ojačan, zdrav cros, misterij večnega presnavljanja pod zornim kotom umetnikove osebnosti. Na velikih načrtih za gobeline in na nešteti grafičnih listih, ki se jim je zdaj skoro izključno posvetil, zaživi obsežna resničnost, potencirana v vizije. Priroda iz pradobe, sredi nje človek s svojo družino, v prijateljskem sožitju z zvermi in ptiči. Vsepovsod mir in radost, brez časa in bridkosti. Življenje «mesa», pokojno služeče svojim primitivnim zakonom. Nastala je «Rajska sonata» (štirje lesorezi) — srečanje in spojitev Adama z Evo. Tu ni ustvarjen greh, pač pa simbol najčistejše človeške radosti in lepote. Na piedestalu kraljuje žena-samica, otroško vroča v ljubezni, svetostna v tajnostih in razkošju svoje plodnosti. Zdi se, kakor bi mojster v teh delih iskal včasih prav neposredne besede, da izpove svojo človeško resnico. In koder ta ne prevesi tvorne inspiracije, je njegov glas prepričevalen in močan.

Maks Švabinský je izreden pojav v češki upodablajoči umetnosti. Rastel in razvijal se je v interesnih sferah dveh svetov. Po eni strani pridobitve naturalističnega gledanja, ki ne pripušča niti v vseh nešteti portretih nobene idealizacije, oziroma podčrtane karakterizacije, pač pa se polašča predmeta zgolj z risarsko sposobnostjo. Po drugi: umetnikova erotika, ki poje ženi vroče pesmi svojih človeških iluzij in ki se najintenzivnejše izživlja v podajanju telesa in njega čutnih misterijev. Iluzije lepote užiga v mojstru golo dejstvo bitnosti, snovnost sama v vseh svojih pozemeljskih utripih. Tvorina sposobnost teh iluzij se je prebudila ob telesnosti žene in se tekom let razrastla v zdravo, skoro kmetiško afirmacijo vesoljne materije, ki je tudi nekaterim naturalističnim zapiskom dala posebno barvo, vrednoto umetnine. Da ni umetnik nikjer omahnil v osladnost ali banalnost, priča, da mu je bilo ustvarjanje pot k njegovim najvišjim skrivnostim. Zato se zdi naravno, da je z umetniških višin, ki sta si jih osvojila

artističen izraz erotične zadivljenosti in širša, sladko zamišljena meditacija nad samim seboj, zahrepenel dozorevajoči mož po širši, organični zaključenosti vsake svoje iluzije, po njeni vsebinski absolutnosti. Odtod ona suverenost predmetov, vsajenih v večnost prostora, ki se pojavlja že v drugi fazi njegovega razvoja — dasi ponekod še premalo kot izliv tvorne inspiracije — in se jasno očituje v poznejših grafičnih delih. S tem je vdihnil svojemu svetu misterij sožitja z večnimi zakoni. Ta «poslednji obod» njegovih tvornih inspiracij briše deloma tudi iz njegove naturalistične natančnosti ves hlad in govori v nekih delih o tipično mističnih zavzetjih tega stvarnika snovnosti. *Ferdo Kozak.*

O velikomoravski državi. Znano je, da je v prvi tretjini devetega stoletja nastala ob rekah Moravi, Vagu in Nitri, t. j. na današnjem Slovaškem, slovanska država, tako zvana Velika Moravska. Znano je tudi, da so bili njeni glavni vladarji Mojmir, Rastislav in Svatopluk ter da sta tu delovala sv. brata Ciril in Metod. Ni pa jasno, kje je bilo glavno mesto te države, oziroma kje je bil sedež moravsko-panonske nadškofije sv. Metoda. V to vprašanje je zopet posegel slovaški jezikoslovec in zgodovinar prof. Jozef Škultéty s svojo najnovejšo študijo, 'Starobylá Nitra' (Slovenské Pohl'ady, 1924, zv. 2, str. 65—87).

Zgodovinski viri najstarejše dobe govoré o Devinu in Nitri, a nikjer ničesar ne pravijo o prestolici. Dalimilova češka kronika iz 14. stoletja pa omenja Velehrad kot Metodovo prestolico. Na tej in drugih podlagah so potem zgodovinarji smatrali Velehrad kot Metodovo prestolico in tisočletnica prihoda sv. bratov na Moravsko se je 1863. leta praznovala na Velehradu; toda arheološke študije dokazujejo nasprotno. Dočim so se pokazali ostanki velikega staroslovanskega gradišča pri Devinu, t. j. pri izlivu Morave v Donavo, ni pri današnjem Velehradu nobenih znakov o utrdbi. O Devinu so verodostojni viri iz 9. stoletja, a o Velehradu ni pismene priče niti v 11. in 12. stoletju: tu je le poznejša tradicija. Sodobni viri in arheološko-topografski izsledki poznajo samo dva velikomoravska gradova: Devin in Nitro.

V Nitri je dal zgraditi knez Pribina okrog leta 828. krščansko cerkev; to je bila prva krščanska cerkev zapadnih Slovanov. In slovaška narodna pesem Nitra, milá Nitra..., opirajoča se na staro tradicijo, poje:

«Ty si bola (to je Nitra) niekdy všetkých krajín hlava,
V ktorých tečie Dunaj, Visla i Morava;
Ty si bola sídlo králá Svätopluka,
ked' tu panovala jeho mocná ruka.
Ty si bola sväté mesto Metodovo,
ked' tu našim otcem kázal božie slovo!»

Viri imenujejo Svatopluka še za vlade njegovega strica Rastislava «nitranskega kneza» in Nitra je ostala njegova prestolico, ko je bil že vladar vse Velike Moravske. Glavna utrdba proti Nemcem je bil sicer Devin, kakor za Rastislava, toda Svatoplukov dvor se je bil že toliko pomnožil, da bi mu bil Devin premajhen. Madjarski zgodovinar H. Marczali tudi označuje Nitro kot prestolico Velike Moravske. In kar se tiče Metodove prestolice, je bil sicer v Nitri škof Wiching; toda do 880. leta, ko še ni bilo tu Wichinga, je lahko tam bival Metod kot nadškof. Zakaj nastaviti sv. brata, prišedša iz Carigrada, na tako izpostavljenem kraju kakor je bil Devin, ni bilo umestno za njuno duševno delo, ki je potrebovalo miru.

In sedaj še nekaj o razpadu velikomoravske države. Kar pripoveduje na koncu 12. stoletja Anonymus, Belae regis notarius, kako so Madjari uničili Veliko Moravsko, tega resni ljudje danes več ne verjamejo. Res je, da so po Svatoplukovi smrti odpadli Čehi in da so v Panonijo, t. j. v današnje zapadno Ogrsko, vdrli Madjari; toda Velika Moravska ni propadla z mečem. Svatoplukov naslednik Mojmir II. je leta 900. dobil od papeža enega nadškofa in dva škofa, da obnové cerkveno organizacijo, in leta 902. je imél še vojaški uspeh nasproti Madjarom; nato pa je prišla pokrajina ob Vagu pod češko oblast, pozneje je bil velik del Slovaškega pod poljskim vladarjem Boleslavom Hrabrim in šele po njegovi smrti 1025. leta je začel Slovaško polagoma zasedati ogrski kralj sv. Stefan. Dr. L. ...

Latinski časopis. Ljubljanski Zvon je leta 1919., str. 384, oznanil vsem prijateljem humanističnih ved vesel dogodek: rojstvo novega obzornika v latinščini. «Janus» se imenuje ta dvomesečnik, ki ga v Parizu ureja v Vergilovem narečju A. Lambert pod zavetništvom tamkajšnjega leposlovnega društva Société des Belles Lettres. Bati se je bilo, da anahronistično dete ne bo moglo uspevati. Vendar to ni tako.

Druga polovica prejšnjega stoletja je sicer napovedala oster boj ciceronščini, danes pa se njeni romanski potomci zopet vračajo k nji, zlasti Francija. To je umljivo, saj pri romanskih narodih ni treba žrtvovati toliko časa in napora, da si prisvoje sorodni jezik. Razen tega prinaša znanje latinščine zgodovinsko pojmovanje in znatno poglobitev lastne govornice, dočim utegne nam Slovanom učenje kakega živega jezika v praktičnem oziru donášati večjo korist.

Smotra «Janus» stane letno 24 frankov, za tujino pa 26 frankov (apud exteras nationes). Članki seveda niso bog ve trenutno koliko važni, kajti list načeloma odriva slednje politično vprašanje. Pač pa najdete v njem ponatiske preveč pozabljenih latinskih pesnitev ter odlomke iz starih piscev, zanimive s tega ali onega vidika. Tudi na izvirne sestavke naletite, čeprav je danes bore malo strokovnjakov vajenih gladko pisati Caesarjevo materinščino. Septembrski sešitek (1923.) n. pr. vsebuje posmrtnico nedavno preminulemu romanopiscu P. Lotiju, ki mu jo je posvetil književnik André Thérive. Lotiju samemu bi bila morda bolj po godu nagrobnica v turščini, ki mu je bila tolikanj pri srcu. O avtorju «Islandskega ribiča» čitamo, da je bil prevelik zanikač: Ut modernum usurpemus verbum, nihilista Loti admodum fuisse videtur. N. K.

«La nuova letteratura slovena.» Prof. I. Grafenauer je piscu notice, ki je s tem naslovom izšla v naši letošnji marčevi številki, poslal sledeče pojasnilo: «Glede mojega članka v «Europa orientale» Vam izporočam, da sem ga spisal po posredovanju g. prof. Grivca za ta list (poleti 1922) v nemškem jeziku (pesmi v izvorniku in nemškem prevodu) in prosil g. dr. Palmierija, da mi pošlje v pregled vsaj korektorne pole, a doslej nisem dobil niti teh niti lista ali ponatiska, še manj prevod sam; samo po dopisnici Palmierijevi sem izvedel, da so napake v navedbi del Gregorčičevih, ki jih sam niti navedel nisem, ker je omenjen le mimogrede v uvodu. Iz tega sklepam, da je prevajalec dodajal tudi iz svojega. Iz tega sledi, da ne morem biti odgovoren za prevodne napake niti za eventualne spremembe, tudi ne za tiskarske (ali prepisovavčeve) napake pri številkah in letnicah.»

NOVE KNJIGE.

Uredništvo je prejelo v oceno sledeće knjige (z zvezdico * označene so natisnjene v cirilici):

Belin J., Problemi naše valute. Studija za sanaciju naše privredne krize. (Sa 5 tabela.) Zagreb. «Nova Evropa». 1924. 94 str. Cena 25 Din.

Bošnjak Oton, Nauk o trgovini. Šesto ispravljeno izdanje. Zagreb. Bibliografski zavod. 1923. 146 str. Cena 30 Din.

Citanka iz književnih starina staroslovenskih, hrvatskih i srpskih. Složili D. Šurmin i S. Bosanac. Peto izdanje. Zagreb. Bibliografski zavod. 1923. 192 str. Cena 55 Din.

Deželić Stanko, Pregled nauke o narodnom gospodarstvu. (Politička ekonomija.) Zagreb. Bibliografski zavod. 1923. 448 str. Cena 90 Din.

Flerè Pavel, Slike iz živalstva. Ljubljana. Učiteljska tiskarna. 1924. 140 str. Cena vez. 24 Din.

Goberiau Emil, Akt št. 113. Roman. Poslovenil E. V. Ljubljana. Zvezna tiskarna in knjigarna. 1923. 536 str. (Splošna knjižnica, zv. 8.)

Izbor iz povijesti Herodotove. Uvod napisao A. Musić. Zagreb. Bibliografski zavod. 1923. 15 + 155 str. Cena 40 Din.

Kemija i mineralogija za niže razrede srednjih škola. Napisao Nikola Hofmann, prevce i dopunio Franjo Šander. Zagreb. Bibliografski zavod. 1923. 154 str. Cena 28 Din.

Kemija, anorganska, za više razrede srednjih učilišta. Napisao Fr. Šander. Zagreb. Bibliografski zavod. 1923. 262 str. Cena 65 Din.

Knjigovodstvo, trgovačko. Napisali Oton Bošnjak i Jos. Cl. Kleibig. II. dio. Dvojno knjigovodstvo. Četvrto ispravljeno izdanje. Zagreb. Bibliografski zavod. VII + 376 str. Cena 80 Din.

Kosem Zvonimir, Morje. Drama v štirih dejanjih. Ljubljana. Učiteljska tiskarna. 1924. 92 str. Cena 16 Din.

Perrault Charles, Les contes de ma mère l'oie. Uvod i bilješke priredio Slavko Ježić. Zagreb. Bibliografski zavod. 1923. 64 + 15 str. Cena 18 Din. (Francuska biblioteka, 6.)

Pivko Ljudevit, Proti Avstriji. Carzano. Tretja knjiga: Vulkanska tla. Maribor. Klub dobrovoljcev v Mariboru. 1924. 112 str. Cena 20 Din.

Scribe, Le verre d'eau ou Les effets et les causes. Comédie en cinq actes. Uvod i bilješke priredio Slavko Ježić. Zagreb. Bibliografski zavod. 1923. 109 + 14 str. Cena 20 Din. (Francuska biblioteka, 3.)

Sophokles, Antigone. Poslovenil C. Golar. Ljubljana. Zvezna tiskarna in knjigarna. 1924. 60 str. (Splošna knjižnica, 23.)

Tolstoj, L. N., Kreutzerjeva sonata. Poslovenil Fran Pogačnik. Ljubljana. Zvezna tiskarna in knjigarna. 1924. 136 str. Cena broš. 14 Din, vez. 20 Din. (Splošna knjižnica, zv. 22.)

* **Turgenjev J. S., Ručín.** Roman. Prevela s ruskog Zorka Velimirović. Drugo izdanje. Beograd. S. B. Cvijanović. 1924. 147 str. Cena 20 Din.

Zakon in naredba o prisilnj poravnavi izvan konkurza. Ljubljana. Tiskovna zadruga. 1924. 52 str.

Zeyer Julius, Tri legende o razpelu. Iz češčine prevedel Fr. Bradač. Ljubljana. Tiskovna zadruga. 1924. 84 str. Cena vez. 20 Din, po pošti 1 Din več.

Zeyer Jul., Gompachi in Komurasaki. Japonski roman. Iz češčine prevel Fran Bradač. Ljubljana. Zvezna tiskarna in knjigarna. 1924. 154 str. (Splošna knjižnica, 20.)

NAJNOVEJŠE KNJIGE

Tiskovne zadruge v Ljubljani, Prešernova ulica št. 54

Zeyer-Bradač: **Tri legende o razpelu.**

Vež. 20 Din, po pošti 1'25 Din več.

Šorli: **Zadnji val.** Roman.

Broš. 42 Din, vež. 48 Din, pošt. 1'50 Din.

Nejedly: **Smetana.**

Broš. 30 Din, po pošti 1 Din več.

Sienkiewicz: **Potop.** 1. in 2. sn.

Broš, s poštnino 25 Din.

Linhart A.: **Županova Micka in Veseli dan.** Drami.

Broš. 20 Din, po pošti 1 Din več.

Fogazzaro-Budal: **Svetnik.**

Roman. Broš. 64 Din, vež. 72 Din.

Novačan: **Samosilnik.** Povesti.

Vež. 48 Din, broš. 40 Din, po pošti 1'50 Din več.

Frana Maslja-Podlimbarskega:

Zbrani spisi. I. zvezek.

Uredil dr. J. Štebinger. Broš. 70 Din, po pošti 2 Din več.

Hurban Vajanski: **Leteče sence.**

Povest. (Prevodna knjižica.) V. 28 Din, broš. 22 Din, po pošti 1'50 Din več.

Veber: **Znanost in vera.**

(Pota in cilji 15. in 16. zv.) Mehko vež. 65 Din, po pošti 1'50 Din več.

Čermelj: **Materija in energija.**

(Pota in cilji 17. in 18. zv.) Mehko vež. 60 Din, po pošti 1'50 Din več.

Sienkiewicz: **Z ognjem in mečem.**

Zgodovinski roman. Vež. 120 Din, broš. 106 Din, po pošti 5'50 Din več.

Coster-Debeljak: **Til Ulenspiegel.**

Roman. 551 strani. Vež. 70 Din, broš. 60 Din, po pošti 3 Din več.

DELNIŠKA TISKARNA, d. d.

LJUBLJANA

MIKLOŠIČEVA C. ŠT. 16

TELEFON 132

BRZOJAVI: DELTISK

LJUBLJANA

MIKLOŠIČEVA C. ŠT. 16

ČEKOVNI ZAVOD

ŠTEV. 11.630

Izdeluje vse tiskovine do najumetnejšega barvotiska kakor tudi natiskuje liste, časopise, trgovinske in uradne tiskovine — Vsa ta dela izvršuje kar najhitreje in po strogo strokovnih pravilih

Obenem priporoča svojo najbolje urejeno **knjigoveznilco**, ki izvršuje knjigoveška dela od najpreprostejše do najfinejše vrste

SLOVENSKA BANKA, LJUBLJANA

v lastni palači ♦ Stritarjeva ulica (Frančiškanski most) Ljubljana

Delniška glavnica:
Din 7,500.000.—

Rezerve: okrog
Din 2,000.000.—

— PODRUŽNICI: Ljutomer, Dolnja Lendava. —

Interesna skupnost s Slavensko banko, d. d. v Zagrebu.

Obavlja vse bančne posle
po najugodnejših pogojih.

Finansira trgovska in
industrijska podjetja

Obrestuje hranilne vloge

(na knjižice in tekoči račun) po najugodnejši obrestni meri. Za vloge, vezane na odpoved, se plačujejo posebno visoke obresti po dogovoru.

«SLOGRAD»

slovenska gradbena in industrijska d. d.

Tehnična
pisarna
v Ljubljani
VII.

Frankopanska
cesta št. 151

Telefon int.
št. 180

*Izvršuje: stanovanske hiše,
trgovska poslopja,
moderne industrijske zgradbe,
betonske in železobetonske konstrukcije
vsakovrstne vodne naprave na pod-
lagi 25 letnih izkušenj*

*Specijaliteta: železobetonske cevi za vodne na-
prave in vodovode*

*Izdeluje: vsakovrstne tehnične projekte in sta-
tične proračune*

— Parna žaga —

Tehnična
pisarna
v Ljubljani
VII.

Frankopanska
cesta št. 151

Telefon int.
št. 180

